

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

**Komparace ugaritských a starozákonních
kultických projevů spojených s institucí krále**

Comparison of Cultic Manifestations in
Connection with Institution of Kingship in
Ancient Ugarit and the Old Testament

Vedoucí práce:

ThDr. Eva Vymětalová-Hrabáková, Th.D.

Autorka:

Vladimíra Mráková

Praha 2008

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní ThDr. Evě Vymětalové-Hrabákové, Th.D. za vedení bakalářské práce, zvláště za vstřícnost a ochotu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 25.června 2008

Vladimíra Mrákové

Anotace

Bakalářská práce pojednává o vybraných ugaritských a starozákonních kultických projevech ve spojitosti s institucí krále.

V první části bakalářské práce jsou podány základní informace o starověkém Ugaritu a Izraeli, jejich státním uspořádání a charakteristických rysech náboženství.

Druhá část je zaměřena na porovnání náboženských textů obou národů se zaměřením na instituci krále. Král je sledován z hlediska jeho vztahu k bohu, dále je povšimnuto znaků krále, nastolení krále na trůn, smutečního rituálu a kultu předků, fenoménu stavby obydlí i kultické role krále.

Annotation

Diploma thesis deals with selected cultic manifestations in connection with institution of kingship in ancient Ugarit and the Old Testament.

In the first part of the diploma thesis there are basic information about ancient Ugarit and Israel, their political organization and characteristic features of their religion.

The second part is concentrated to comparison of Ugaritic and Israelite devotional texts in connection with institution of kingship. The king is monitored with reference to his relation to god, his role in the ritual of enthronization, in mourning ritual and cult of the ancestor and his cultic role.

Klíčová slova

Ugarit, Izrael, král, kultické projevy, náboženské texty, intronizace, smuteční rituál.

Keywords

Ugarit, Israel, kingship, cultic manifestations, devotional texts, enthronization, mourning ritual.

Obsah

Úvod	7
1. část - Starověký Ugarit a Izrael	9
1.1 Ugarit	9
1.2 Instituce krále ve starověkém Ugaritu	11
1.3 Základní rysy ugaritského náboženství	13
1.4 Starozákonní Izrael	16
1.5 Instituce krále ve starozákonním Izraeli	20
1.6 Hlavní rysy náboženství starozákonního Izraele	21
2. část – Král v kultu	24
2.1 Vztah krále a boha	24
2.2 Znaký krále	27
2.3 Volba krále a intronizace	30
2.4 Smuteční rituál	35
2.5 Kult předků	39
2.6 Stavba paláce a chrámu	41
2.7 Spojení krále s vegetačním cyklem	44
2.8 Král jako obětník	46
Závěr	50
Seznam použité literatury	52

Seznam použitých zkratek

KTU – Klínopisné tabulky ugaritské (Keilalphabetischen Texte aus Ugarit)

ČEP – Český ekumenický překlad Bible

n, nn – následující verš, verše

Používané zkratky biblických knih:

Dt – Deuteronomium

Joz - Jozue

Sd – Soudců

1 S – 1. Samuelova

2 S – 2. Samuelova

1 Kr – 1. Královská

1 Pa – 1. Paralipomenon

2 Pa – 2. Paralipomenon

Ž - Žalmy

Jr – Jeremjáš

Úvod

Tématem bakalářské práce je komparace kultických projevů starověkého Ugaritu a starozákonních kultických projevů spojených s institucí krále. Vzhledem k rozsahu práce jsme se zaměřili převážně na biblické texty týkající se prvních třech králů spojeného království Izraele – Saula, Davida a Šalomouna. Cílem práce není podat vyčerpávající přehled všech shodných nebo odlišných výroků a pasáží, ale chceme v ní na některé shody i rozdíly upozornit.

V první části uvedeme základní informace o starověkém Ugaritu a Izraeli s přihlédnutím k postavení krále, dále zmíníme podstatné rysy ugaritského i izraelského náboženství. Práce si v první řadě neklade za úkol komparaci komplexních náboženských systémů, proto tyto jsou pouze nastíněny, nikoli dopodrobna popisovány. Ve druhé části se zaměříme na komparaci kultických projevů spojených se životem a postavením krále.

Základní literaturou k ugaritským textům byla kniha Ondřeje Stehlíka *Ugaritské náboženské texty. Kanaánské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zařikávání pozdní doby bronzové* (Praha: Vyšehrad 2003). Pro překlady z hebrejštiny byla použita *Biblia hebraica* (ed. Rudolf Kittel, Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt 1937, reprint 1962).

V bakalářské práci se držíme transkripce jmen podle *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu* (Jiří Prosecký a kol., Praha: Libri 2003) s jedinou výjimkou u boha Ela, který je přepisován jako Il s ohledem na klínopisné znění božeho propria (il). Přepisy z ugaritštiny na místech, kde neruší text, ponecháváme pouze v konsonantním znění. Vzhledem k rozšířenému používání výrazu „kanaánský“ místo přesnějšího syropalestinský se i my v této práci držíme výrazu kanaánský ve smyslu syropalestinský.

Starověký městský stát Ugarit byl pro svět objeven roku 1928. Především nález ugaritských textů vzbudil značný ohlas mezi biblisty, jazykovědci i religionisty. Přestože starověcí Ugarité považovali Kanaánce za cizince¹, nalezené dokumenty poskytly údaje pomocí nichž se doplnil obraz o původním kanaánském náboženství, dobovém pozadí Starého zákona i dějin Předního východu v mladší době bronzové.

Souvztažnost těchto dvou etnik, jejich literárních památek, je třeba chápat na dobovém pozadí starověké Syropalestiny², která tvořila náboženský celek.

Srovnání starozákonních výroků s ugaritskými texty odhaluje nejednu podobnost.

¹ Pavel Čech, „Ondřej Stehlik, *Ugaritské náboženské texty. Kanaánské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zařikávání pozdní doby bronzové*“, in: *Religio. Revue pro religionistiku* 12/1, s. 144.

² Syropalestinou rozumíme shodně s M. Bičem (*Ze světa Starého zákona I.*, Praha: Kalich 1986, s. 46) oblast od horního toku Eufratu po Sinajský poloostrov, od Středozemního moře po Arabskou poušť.

1. část – Starověký Ugarit a Izrael

1.1 Ugarit

Starověký Ugarit se rozkládal při pobřeží Středozemního moře na ostrožně Ras-es-Šamra, Fenyklovém mysu. Svou polohou byl předurčen stát se významným obchodním městem, a to díky napojení jak na námořní cesty, tak i na suchozemskou přímořskou a vnitrozemskou cestu. Archeologické průzkumy odkryly množství artefaktů potvrzujících přímo i nepřímo výsadní postavení Ugaritu i jeho četné obchodní styky.³ Obchodovalo se nejčastěji s následujícími komoditami: potravinami (jako např. obilí, olivový olej, med, sýr), dále s tažným i masným dobytkem, surovinami (plátno, dřevo, drahé kovy), s drahokamy, klenoty a v neposlední řadě i s otroky. Největšího rozkvětu dosáhl Ugarit v období mezi léty 1500 až 1200 př. n. l.

Podobu života ve starověkém Ugaritu lze s jistou rozvahou rekonstruovat na základě archeologických výzkumů a dochovaných primárních písemných pramenů. Do dnešní doby se dochovalo zhruba na 700 kusů⁴ klínopisných tabulek zachycujících jak náboženské texty, tak obchodní, diplomatické i soukromé spisy. Vedle vlastních ugaritských textů nalézáme zmínky o ugaritském království i v korespondenci jiných městských států starověkého Předního východu.

Obyvatelé Ugaritu jsou řazeni mezi západní Semity. Vytvořili si svébytný jazyk gramaticky i lexikálně podobný biblické hebrejštině i staré arabštině. Jako grafémů používali Ugaritáné vlastní klínopisný systém, pomocí něhož zachycovali konsonanty jednotlivých slov.

³ Například byla nalezena egyptská socha, kyperská keramika, obchodní tabulky v několika jazycích, soupisy obchodovaným zbožím ad.

⁴ Ondřej Stehlík, *Ugaritské náboženské texty. Kanaanské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zařikávání pozdní doby bronzové*, Praha: Vyšehrad 2003, s. 47.

Psalo se zleva doprava, pravděpodobně na rozličné materiály, nejčastěji na hliněné tabulky.

Zápis nevokalizovaného textu zákonitě vede k obtížím spojených s překladem. Jelikož není doložená vokalizovaná podoba slova, nelze s jistotou určit ani jeho slovní druh. Další obtíží je značné poškození tabulek. Překlad ugaritských textů, včetně náboženských, které nás v souvislosti s prací zajímají, je mnohde usnadněn paralelizmy, které patrně usnadňovaly čtení. Díky nim lze rekonstruovat některé části textů.

Státním zřízením Ugaritu bylo království v čele s králem (*mlk*), královnou (*mlkt*) a jejich dvory. Jména některých ugaritských panovníků se nám zachovala na klínopisné tabulce⁵. Ohledně způsobu sepsání ugaritských králů na tabulce, a tedy jejich historické posloupnosti, nepanuje mezi badateli úplná shoda.

O. Stehlík tabulku čte retrográdně a dochází k údaji, že původně obsahovala až přes padesát jmen panovníků.⁶ Podobně postupuje i K. Kitchen, který na poslední místo seznamu přiřadil i „prastaré Refájce“, zvláštní entitu ztotožňovanou se zemřelými králi.⁷ Naproti tomu Pavel Čech čte seznam podle posloupnosti tak, jak je uveden v KTU 1,113.⁸ Posloupným čtením získáváme jména králů: Niqmepa, Ammištamar, Ammištamar, Niqmepa, Ibirán, Ja^czurad, Niqmepa, Ibirán, Ammurapi, Niqmepa, Ibirán, Niqmepa, Ibirán, Niqmad, Jaqar. K tomuto soupisu králů je třeba přidat další panovníky historicky doložené z dalších pramenů. Jsou to: Ammištamar II., Niqmad III., Archalba, Niqmepa VI., Ammištamar III., Ibirán VI., Niqmad IV., Ammurapi II.⁹

⁵ KTU 1,113

⁶ Ondřej Stehlík, *Ugaritské náboženské texty. Kanaanské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zařikávání pozdní doby bronzové*, Praha: Vyšehrad 2003, s. 26.

⁷ Pavel Čech, „Česká knížata a ugaritští králové“, in: *Pocta profesoru Jaroslavu Oliveriovi*, Praha: Karolinum 2001, s. 47.

⁸ Pavel Čech, „Ondřej Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*“, s. 145.

⁹ Pavel Čech, „Česká knížata...“, s. 47;

Sídlem královské rodiny, dvora i královských úředníků byl palác na akropoli.¹⁰

Obyvatelstvo se dělilo, stejně jako v okolních zemích, na svobodné (obyvatelé města - *bn ugrt*, státní úředníci, řemeslníci, zemědělci, služebníci) a nesvobodné (otroci *°bd*).

Ugarit byl svým obchodním charakterem značně kosmopolitním městem, což dokazují i nalezené tabulky se zápisy v několika soudobých jazycích - akkadštině, sumerštině, churijštině, chetitštině, dokonce i egyptštině ad.¹¹

Během své historie se Ugarit dostal pod kontrolu jiných říší a národů - Churijců, Chetitů, Egypta.

Ugarit zaniká ve 12. století př.n.l. pod náporom mořských národů.

1.2 Instrukce krále ve starověkém Ugaritu

Jak již bylo řečeno výše, stál v čele ugaritské společnosti král, svrchovaný vládce lidu a božský zástupce na zemi. Král spravuje vnitřní záležitosti země a upravuje její vnější styky. V době velkých říší, jejichž sféra vlivu sahala na Přední východ, bylo zapotřebí značné diplomatické obratnosti.

Vedle krále zaujímala ve společnosti přední místo královna, která disponovala širokými pravomocemi – vedla svůj dvůr, měla vlastní administrativu (uzavírala smlouvy, udržovala diplomatické styky) i majetek. Královna obchodovala, spravovala své jmění. Podle O. Stehlíka měla dokonce právo jmenovat následníka trůnu.¹² V případě, že syn byl ještě ve věku, kdy nebyl schopen vlády, ujala se jí místo něj jeho matka – královna. Královna vystupuje i v liturgickém textu po boku krále.

¹⁰ Ondřej Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 48.

¹¹ Ondřej Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 47.

¹² Ondřej Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 49.

Královský titul byl děděn tradičně z otce na syna. Král v Ugaritu reprezentoval veškerý lid před bohy. Byl zástupcem lidu, skrze kterého bohové mohli komunikovat s lidmi a lidé skrze něj přednášeli bohům své prosby. Panovník je chápán jako následník samotného boha. Je tedy jeho synem,¹³ reprezentantem boha na zemi. Obdobně jako v pozemských královských posloupnostech je zachována legitimita vládce, tak synovství odvozené od boha předává vládnoucímu panovníkovi legitimitu božského prostředníka. V liturgických textech se vyskytuje král jako hlavní účastník.

Ve spojení s králem se setkáváme také s tak zvanými „královými muži“ (*bnš mlk*). I. M. Rowe¹⁴ rozlišuje dvě skupiny ugaritského obyvatelstva: první tvoří svobodní občané, druhou lidé závislí na paláci. Mezi obyvatele závislé na paláci řadí i „králové muže“, kteří byli patrně zapojeni do zemědělských, stavebních a řemeslných prací, byli to také strážníci a dozorcí na polích a nebo zpěváci.¹⁵ Majetek králových mužů byl odevzdán výměnou za královskou ochranu a pravidelné příděly. Z toho Rowe usuzuje, že se nejspíše nejednalo o sociální kategorii, ale zřejmě o postavení právní. Nicméně se těmito muži stávali převážně lidé za nesplacení dluhu.¹⁶

Společně s královnou je také zmíněna skupina mužů královniných (*bnš mlkt*).

¹³ Královu synovství vůči božstvu se budeme věnovat v kapitole 2.1.

¹⁴ Ignacio Márquez Rowe, *The King's men in Ugarit and Society in Late Bronze Age Syria*, Leden: Koninklijke Brill NV 2002.

¹⁵ Ignacio Márquez Rowe, *The King's men in Ugarit ...*, s. 4-5.

¹⁶ Ignacio Márquez Rowe, *The King's men in Ugarit ...*, s. 17.

1.3 Základní rysy ugaritského náboženství

Starověký ugaritský náboženský systém byl polyteistický s převažujícím přírodním charakterem bohů – nalézáme zde bohy plodnosti, vegetace atd. Oficiální ugaritský panteon měl 33 bohů. Jejich soupis nalezneme například v KTU 1,47, KTU 1,118. O. Stehlík soudí, že vedle těchto sepsaných bohů bylo uctíváno dalších minimálně 40 bohů.¹⁷

Při popisu božstev je notně využíváno antropomorfismů fyzických (Baal kráčí, jede, bojuje atd.) i antropomorfismů spojených s psychickými stavy (Il je smutný, Anat se hněvá).

Stejně jako přírodní síly jsou nespoutané a nevyzpytatelné, tak i bohové v sobě skrývají ambivalentní pole působnosti. Anat je krutá válečnice a zároveň bohyně lásky a plodnosti, Mót je bohem smrti, zmaru, ale také bohem plodivé síly rostlinstva.

V čele ugaritského panteonu stál bůh **Il**, stvořitel kosmu, vládnoucí celému shromáždění bohů.¹⁸ Přestože se Il zdá být nečinným demiurgem, v ugaritském panteonu si podržel výsadní postavení nejvyššího boha. S touto pozicí je spojen i výrazný soudcovský aspekt. Je to Il, kdo v posledku o všem rozhoduje, je nejvyšší odvolací instancí. Dalo by se říci, že ostatním bohům „autorizuje“ jejich rozhodnutí. V Baalovském cyklu, konkrétně ve sporu boha deště a plodnosti Baala s bohem smrti Mótem, nastoluje Il porušenou rovnováhu, když odnímá Mótovi vládu nad světem a navrácí ji Baalovi. Il, jakožto nejvyšší bůh, je strážcem nebeského a pozemského řádu¹⁹. Il nemá svěřenu žádnou konkrétní sféru působnosti, jeho doménou je veškeré stvoření. Il ztělesňuje představu majestátu a boží všemohoucnosti.

¹⁷ O. Stehlík, *Ugaritské...*, s. 64.

¹⁸ Obdobně i biblický Jahve v Žalmu 82 předsedá bohům, nad které je vyvýšen, soudí je apod.

¹⁹ Jiří Prosecký a kol., *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, Praha: Libri 2003, s. 60.

Jméno nejvyššího boha Ila se stalo i obecným označením jakéhokoli boha, z propria se stalo determinativem.

Pozice nejvyššího boha, vládce a stvořitele, bez určené konkrétní omezené oblasti působnosti, vede k úvaze, že původní kanaánskou²⁰ představu boha Ela (ugaritského Ila) starozákonní prostředí přejalo a upravilo. Na místo svrchovaného boha Ela / Ila tak pro Izraelce nastoupil Jahve, který k „ilovským“ atributům přijal i příznaky činného boha Baala. Uvedenou hypotézu zastává religionista John Day.²¹ Tento předpoklad nelze s jistotou potvrdit ani vyvrátit. Izraelský národ se vyskytoval v kontextu kanaánské kultury, kanaánského náboženství. Stejně jako kanaánský náboženský systém, tak i Izraelité měli nejvyššího svrchovaného boha. Konkrétně Ugaritáné jednoho mezi mnohými, Izraelité jednoho nad ostatními, později jednoho jediného. Nabízí se možnost, podle které by Izraelité nepřejali představu nejvyššího boha, ale pouze své vnímání Boha doplnili o konkrétní relace. Izraelský Bůh není pouze demiurgem, nejvyšším vládcem (ochráncem, soudcem – stavy spojené s úřadem vládce), ale zároveň je otcem.²²

Zajímavá jsou epiteta užívaná starověkými písaři ve spojení s bohem Ilem. Z nich vyjímáme následující přívlastky: *ab* (otec) a jeho slovní spojení jako otec synů božích (*ab bn il*), otec lidí (*ab adm*), *bnj bnvt* (tvůrce všeho stvořeného), dále epiteta vyjadřující jeho vlastnosti jako dobrý (*ltpn*), moudrý (*hkm*), silný (*gtr*), důstojný (*jqr*), v neposlední řadě král (*mlk*).

²⁰ Ugaritský panteon tvořil součást kanaánského náboženského prostředí. Na propojenost kanaánského náboženství jsme poukázali v úvodu.

²¹ John Day, *Jahweh and the Gods and Goddesses of Canaan*, Journal for the Study of the Old Testament, Sheffield: Academic Press 2002, s. 13, 16, 17 ad.

²² Nejedná se o fyzické otcovství, ale o vyjádření blízkého vztahu.

Ilovou družkou byla v ugaritském panteonu Ašera. J. Day ve svém díle přiřazuje Jahvemu družku nápadně podobného jména - Aširatu.²³

Druhým významným bohem ugaritského panteonu byl **Baal**. U Baala převažoval atmosférický charakter – byl dárcem dešťů, bouřek, vláhy. Úroda zemí Předního východu byla závislá především na srážkách, proto byl Baal uctíván i jako bůh plodnosti. V arabštině se dochoval výraz „země Baalova“ značící zemi zavlažovanou deštěm.²⁴

Baal je hrdinou mnoha ugaritských mýtů – nejvýraznější z nich tvoří tzv. Baalovský cyklus. Cyklus o nejaktivnějším, i když ne nejmočnějším, bohu podává vysvětlení uspořádání světa. Svět má jednak svůj řád, hierarchii, jednak se ustavuje skrze teomachii mezi Baalem a jeho odvěkými nepřáteli – Jammem a Mótem. Oba Baalovi protivníci představují chaotické, a proto životu nepříznivé, síly působící ve světě. V boji Baalovi pomáhají další postavy ugaritského panteonu – Kotar, který mu vyrobí zbraně schopné přemoci Jamma, a družka Anat, která získá spojence pro Baalův spor.

Baal zaujímá výsostné postavení vedle boha Ila.

Význam jména Baal znamená „pán“²⁵. Se jménem Baalovým bývají nejčastěji spojovány přívlastky vyjadřující jeho postavení *al'ijn* (vyvýšený, mocný), *zbl* (kníže), *zbl b^{cl} ars* (pán země Baal), další epiteta vyjadřují buď Baalův projev (jezdec na oblacích – *rkb rpt*), nebo místo s ním spojené (Baal cáfonský – *b^{cl} spn*).

Protikladné povahy Ila a Baala jsou zachyceny také v jejich typických zobrazeních. Ilův obraz je spíše statický, znázorňuje postavu s dlouhým vousem sedící na trůně. Bůh je obvykle oblečen

²³ John Day, *Jahweh and the Gods and Goddesses of Canaan...*, s. 42.

²⁴ Klára Břeňová, *Kanaánský Baal a starozákonní Jahve*, Praha: HTF UK, Katedra filosofie a religionistiky 1997, s.11.

²⁵ Tak i v hebrejštině בעל znamená „pán“.

do dlouhého roucha a mnohdy opatřen královskými insigniemi²⁶. Oproti tomu je Baal vypočten dynamicky jako krácející bůh v krátké suknicí, často ozbrojen.

Baalovou družkou byla bohyně Anat, která mu věrně stála po boku v jeho přích, zasazovala se o prosazení Baala jako světovládce, společně s Ilem koná smuteční obřad nad zabitým Baalem, mstí smrt Baalovu.

Baalovými protivníky byli bohové především destruktivního charakteru – bůh moře a řek **Jamm**, zpodobňující chaotickou sílu vodní hmoty, a bůh smrti a podsvětí **Mót**. Oba protivníci jsou Baalem poraženi - přemoženi nebo se dohodnou. Jamm, Mót a Baal byli Ilovi synové, mezi něž byly rozděleny sféry působnosti.

1.4 Starozákonní Izrael

V době rozkvětu ugaritské městské civilizace žili Izraelci v kmenovém společenství, byli nomádi. Po příchodu do Kanaánu, zhruba okolo roku 1200 př. n. l., začínají vznikat malá osídlení v oblasti hor. Sedentarizace měla za následek větší potřebu hierarchizování společnosti. Původními obyvateli této oblasti byli Kanaánci. Typickým způsobem osídlení byly před příchodem i po příchodu Izraelitů menší městské státy.

Společnost u Izraelců byla rozdělena – v prvopočátcích byl v čele nejspíše vůdce kmenu, později zachován v instituci soudců. G.W. Ahlström²⁷ vidí v soudcích vůdce jednotlivých klanů zastupující samostatné politické jednotky. Soudci by tak byli předchůdci prvního krále sjednoceného území Izraele. Přechod mezi obdobím soudců a královstvím představuje postava Samuela, který

²⁶ Klára Břeňová, *Kanaánský Baal a starozákonní Jahve*, Praha: HTF UK, Katedra filosofie a religionistiky 1997, s.14.

²⁷ G. W. Ahlström, *The History of Ancient Palestine*, Minneapolis: Fortress 1993, s. 421.

je soudcem Izraele, ale také vede lid do boje proti Pelištejcům. Naplňuje tak minimálně dva atributy spojené s králem.²⁸

Prvním králem sjednoceného Izraele byl vyvolen Saul z rodu Benjamínovců (kolem roku 1025 př. n. l.). Vznik království podnítl tlak z okolních států (Pelištštejců, Amónců). V Bibli Saul, mimo okolních nepřátel, vede spory také se Samuelem a Davidem. Saul, údajně na cestě za ztracenými oslicemi, nalézá Samuela a královský post. Podle Ahlströma je biblický text vedený snahou o Boží potvrzení vyvolení krále.²⁹ Ahlström poukazuje, že na své cestě za oslicemi Saul s sebou bere tzv. „*naar*“, tedy služebníka nebo panoše. Podle něj by se z toho dalo vyvozovat i na možnost, že Saul prochází zemí s ozbrojenou družinou. Tím pádem by celý výjev získal podtext bojového tažení nesjednocenou zemí. V Bibli je Saul zachycen jako vrtkavý muž, který se nakonec ukázal jako nepevný ve víře v Hospodina, a proto je zcela zákonitě nahrazen druhým králem, Davidem, z kmene Judova.

Král David (okolo r. 1000 př. n. l.) oficiálně nastupuje do úřadu po Saulově smrti v boji s Pelištejci, přestože pomazán za krále byl již za Saulova života. S Davidem přišlo sjednocení izraelských kmenů do společného království i přesídlení do Jeruzaléma jako hlavního města. Zajímavý moment nastává ve chvíli, kdy po zesnulém králi Saulovi zůstávají další potomci – dědici. Potenciální královské ambice Saulových potomků jsou ukončeny smrtí. Přestože byl první král podle Bible vyvolen, předpokládáme, že stejně jako v okolních zemích byla zároveň „vyvolena“ celá jeho dynastie. Tedy zvolení by se nevztahovalo pouze na osobu krále, ale na celý jeho rod. Královská linie od Saula není přerušena, má své pokračování v Míkal. Tu si nechává k sobě opět přivést nastolený král David, a tak je jeho nástupu na trůn dána politická legitimita.

²⁸ Viz kapitola 2.2 Znaký krále.

²⁹ G. W. Ahlström, *The History ...*, s. 430.

Abnér vchází k Rispě, ženině zesnulého Saula. Pokračování po této linii by nemělo výrazně ohrozit úřadujícího krále, nicméně i Abnér končí smrtí, kdy byl zabit v krevní mstě Jóabem a Abíšajem za usmrcení jejich bratra Asáela.³⁰ David do celé záležitosti vstupuje až po činu, kdy vyjadřuje rituální smutek nad Abnérovou smrtí. Díky tomu je shledán nevinným.³¹ Zajímavé je, že nad smrtí Abnéra David nařiká obdobně jako nad smrtí Saulovou a Jónatanovou, ale nad zabitím Iš-bóšeta, dalšího Saulova syna, není držen smutek.

Výrazným Davidovým administrativním počinem bylo sčítání lidu.

Za vlády Davidova syna Šalomouna (960 – 922 př. n. l.) dochází k rozkvětu království a dále ke dvěma významným stavebním počínům – stavbě jeruzalémského chrámu a ke stavbě královského paláce. I nástup Šalomouna na trůn je provázen nejasnostmi a bojem o moc. Šalomoun si pozici uhájí proti Adoniášovi.

Po smrti Šalomouna království neodolalo vnitřním rozporům mezi severní a jižní částí – mezi Izraelem a Judskem, notně podpořeným vzrůstajícím vlivem velkých staroorientálních říší. Kolem roku 933 př. n. l. dochází k rozdělení království na Izrael a Judsko. V čele obou státních útvarů se vystřídali rozliční panovníci více či méně samostatně vládoucí. Izrael končí pádem Samaří r. 722/1 př. n. l., Judsko se dostává pod nadvládu Novobabylónské říše (r. 587/6 př. n. l. dobytí Jeruzaléma) a od roku 539 př. n. l. pod vliv Persie. V době babylonského exilu došlo u Izraelců k revizi pohledu na vlastní minulost a její přehodnocení. Příčina všeho zlého, co Izraelity v dějinách potkalo, byla spatřována v neposlušnosti vůči Hospodinu.

³⁰ 2 S 3,30

³¹ 2 S 3,37: „Uznal všechen lid a celý Izrael v onen den, že nebylo to od krále, nezabil Abnéra, syna Nera.“

Již za vlády Saula byly položeny základy státní administrativy, která byla zdokonalena za vlády Davida a Šalomouna. Vedle krále nacházíme ve státní správě pozici vrchního velitele vojsk, výběrčí daní. Dále ke královské správě patřili kněží, písaři, kancléř, dozorce nad správci, správce domu, správce nad nucenými pracemi. Za Šalomouna bylo ustanoveno 12 správců nad celým Izraelem, kteří zajišťovali potravu pro krále a jeho dům.

Významnou pozici ve společnosti zastávali kněží. Kněží byli závislí na královské moci, proto byli poplatní panovníkově vůli. Oproti tomu proroci, hlasatelé Boží vůle, nebyli závislí na královské ani na kněžské moci.

Další skupinu tvořil lid, který se převážně zabýval chovem dobytka a pastevectvím. Po usazení se rozmohlo i zemědělství, řemesla a obchod. Zvláštní skupinu obyvatel tvořili, stejně jako ve zbytku okolního starověkého světa, otroci. Do otroctví se soudobý člověk dostal jako válečný zajatec nebo kvůli dluhům.

Hospodin byl pro Izraelity svrchovaným vládcem, soudcem, pomocníkem. Proto bylo záhodno udržovat dobrý vztah mezi Hospodinem a jeho lidem. Po rozdělení judští králové prosazovali svrchovanost Hospodina, známá je např. Jošiášova reforma. Pokud na Izraelce zaútočil jiný národ (např. Egypťané), nebylo to vnímáno jako útok proti izraelskému království, ale proti Bohu. Takové protivenství si zasloužilo tvrdou odplatu.

Ve všech úradcích, ať krále nebo prostého člověka, hraje velkou roli Bůh. Vše je v jeho moci. Výsledek je ovlivněn pouze poslušností nebo neposlušností věřících. Jak neúspěchy v osobním životě, nemoci, neplodnost, ztráta majetku atd., tak i neúspěchy válečné.

1.5 Instituce krále ve starozákonním Izraeli

První věc, která je v Bibli patrná, je nesourodost názorů na instituci krále. Přímé odmítnutí krále nalezneme např. v 1. Samuelově³², v té samé knize je ovšem zachycen i pravý opak, a to v Chanině modlitbě³³. Samuel podává výčet strážní, které potkají lid, pokud si ustanoví nad sebou krále, neboť „... *dnes jste zavrhlí Boha svého, který sám vás osvobozuje od vašeho pachtění a úzkostí a řekli jste mu: Krále ustanov nad námi.*“³⁴ Pravým a jediným králem nad Izraelem je podle Samuela Hospodin. V Deuteronomiu a knize Soudců jsou verše vyjadřující podporu královské instituci, v Deuteronomiu³⁵ je celý odstavec věnovaný zákonu pro krále. Po vejítí do země dané Hospodinem si má lid nad sebou ustanovit krále „...*učiním nad sebou krále, jako mají všechny národy, které jsou kolem mne.*“³⁶ Několikrát se tu opakuje: „*V těchto dnech nebyl král v Izraeli...*“. V Sd 17,6 je to konstatování, které má nejspíš zdůvodnit následující kapitoly, kdy „...*v těchto dnech nebyl král v Izraeli, každý dělal, co se mu správné zdálo.*“ V tomto pohledu byla nepřítomnost krále příčinou modlářství, násilnictví, válečných aktů. Teprve za monarchie vykrytalizoval Izrael jako národ sjednocený jak politicky, tak ve víře.³⁷

V čele izraelské společnosti nejprve stáli soudci, kteří byli vystřídáni králi, ke konci samostatného státního útvaru pak regenty. Král byl prostředníkem mezi lidem a Bohem. Do jeho kompetence spadalo rozhodování o svátcích, o vybudování oltářů, svatyní, králové jmenovali kněží do státních svatyní.³⁸ S královským úřadem se pojila

³² 1 S 8; 10,19

³³ 1 S 2,10 b: „*Dá /Hospodin/ sílu svému králi a pozvedne roh svého pomazaného.*“ Text v závorce doplněn autorkou bakalářské práce.

³⁴ 1 S 10,19

³⁵ Dt 17,14 – 20

³⁶ Dt 17,14 b

³⁷ Shemaryahu Talmon, *King, Cult and Calendar in Ancient Israel*, Jerusalem: Collected Studies 1986, s. 11.

³⁸ G. W. Ahlström, *The History...*, s. 477.

také funkce soudcovská – král byl nejvyšší odvolací instancí, pastýřská – kultovní, kdy zastupoval záležitosti lidu před Bohem.³⁹ Po boku krále stála královna.

1.6 Hlavní rysy náboženství starozákonního Izraele

Vliv kanaánské tradice na formování izraelského náboženského systému je nepopíratelný. Stěží si lze představit, že by národ žil natolik izolovaně od svého okolí, aby nepřejal některé kulturně antropologické prvky nebo aby je dokonce vůbec nerefletoval.

Víra v jednoho Boha byla jedním z hlavních pojmů izraelského společenství. V náboženství se začíná projevovat tendence monolatrie – uctívání jednoho Boha, ale zároveň bez popření existence dalších bohů, jak to dosvědčuje na několika místech i Bible.⁴⁰ Nejvyšším bohem je Jahve.⁴¹

Také Baal vystupuje na mnoha místech Bible, což dosvědčuje spojení Izraelců s kanaánským prostředím, ve kterém byl Baal jedním z nejaktivnějších bohů. Byla známa tzv. Baalova posvátná návrší (Nu 22,41), Baalův dům (2 Kr 10,21; 10,26), Baalův oltář (Sd 6, 25.28.30) atd.

V době královské dochází k centralizaci kultu s hlavní svatyní v Jeruzalémě. David zde nejprve zřídil Bohu stan, do kterého dal převést archu. Sám se převozu archy zúčastnil, což svědčí o výsavním postavení krále v kultu.

³⁹ V Bibli nalezneme zmínku, kdy je král jmenován jako kněz podle řádu Malkisedekova. (Ž 110,4b: „*Ty jsi kněz navěky podle Malkisedekova řádu.*“)

⁴⁰ Např. Žalm 97, 7 b: „... *hluboce se mu (Hospodinu) klaní všichni bohové.*“ Text v závorce doplněn autorkou bakalářské práce.

⁴¹ Vokalizace souhlásek JHVH není jasně doložená, proto se pro české biblické překlady vžilo užití zástupného jména Hospodin. Jak říká M. Bič (*Ze světa...*, s. 306): „Nejde tu o překlad jména, které zůstává nepřeložitelné, nýbrž o pokus nahradit je vhodným výrazem, kterého nelze užít v jiném smyslu.“ Dále v práci používáme k pojmenování izraelského Boha jak slova Jahve, tak převážně výraz Hospodin.

V dějinách Izraele je třeba rozlišovat dějiny před exilem a po exilu. V době exilu byla silně ohrožena integrita národa, proto se objevila tendence k zachycení vlastní tradice zproštěné vlivu kanaánského náboženství. V této době byly texty podrobeny redakční kritice, jejímž cílem bylo ze židovských posvátných textů vyloučit prvky okolních náboženství nebo je přeznačit. Tehdy vzniká čistý monoteismus – kult Boha – Hospodina, který nemá sobě rovného, a zároveň dochází k popření jakékoli existence dalších bohů. Již tedy Hospodin nepřevyšuje ostatní bohy, nemá nad nimi svrchovanou moc, ale je jediným pravým Bohem bez konkurence.

Jsou odstraněni všichni bohové a Jahve zůstává sám svrchovaným vládcem nad veškerým stvořením. Jediný Bůh přejímá některé atributy kanaánského Ela, i když se jedná spíše o obecné atributy nejvyššího vládce než o konkrétní vlastnosti boha Ela, případně ugaritského Ila. Jahve je věčný, moudrý, je Stvořitelem. Poloha biblického ráje vykazuje podobné prvky s popisem sídla nejvyššího kanaánského boha.⁴² Vedle elovských atributů lze, například podle J. Daye⁴³, u starozákonního Jahveho vysledovat i symboliku baalovskou. Jahve přejímá např. aktivitu, prvek souboje s chaosem znázorněným mořem nebo mořskou „obludou“ Leviatánem⁴⁴.

Hospodin nemá družku, sestru, božskou rodinu, je samostatnou a samotnou entitou genderově nezařaditelnou.

Důležitým prvkem víry v Boha byl zákaz jeho zpodobňování. Tento zákaz do této doby nemá v syropalestinském prostředí obdoby. Zajímavý je vztah Boha s Izraelci. Bůh s národem uzavřel smlouvu,

⁴² Viz např. Klára Břeňová, „Eden – ráj na zemi a sídlo bohů“, in: Pocta profesoru Jaroslavu Oliveriovi, Praha: Karolinum 2001, s. 18 – 20.

⁴³ J. Day, *Yahweh and the Gods...*, s. 17.

⁴⁴ Viz Žalm 74 a 89.

kdy od Izraelců očekává věrnost, kterou zhodnocuje vyvoleností národa a příslibem stálé ochrany.

Neobvyklým prvkem náboženství je i fakt, že Hospodin až po čase sděluje svým věřícím, svému národu, vlastní jméno – JHVH. Boží jméno bylo dovoleno vyslovit pouze veleknězi v Den smíření v chrámu,⁴⁵ ostatní mohou vyslovit jméno Hospodinovo opisem jako „Pán“ (adonaj), Jméno (hašem), v Bibli nalezneme i grafický opis – elohím (bohové, Bůh).

⁴⁵ Vladimír Sadek, „Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti“, In: Kolektiv autorů, *Židé. Dějiny a kultura*, Židovské muzeum, Praha 2001, s. 12.

2. část – Král v kultu

Ve druhé části bakalářské práce se zaměříme na některé okruhy spojené s činností krále, a to na vztah krále a boha, povšimneme si znaků panovníka, některých zásad spojených s královou intronizací, průběhu smutečního rituálu, kultu předků, fenoménu stavby paláce a chrámu, souvislosti krále s vegetačním cyklem a role panovníka jako celebranta.

V naší práci používáme ugaritské náboženské texty v překladu O. Stehlíka i v překladu provedeném na semináři k Ugaritu⁴⁶. Tyto texty nám nevyprávějí o žité zbožnosti, ale popisují oficiální kult státu. Navíc se dochovaly ve značně poškozené podobě, což znesnadňuje pokus o rekonstrukci náboženských projevů.⁴⁷ Citace textů ze Starého zákona jsme přeložili z *Biblia hebraica*.

2.1 Vztah krále a boha

V obou národech, jak v Ugaritu, tak ve starověkém Izraeli, byl panovník v úzkém vztahu s bohem. Od boha pramenilo královo pověření, moc, vláda, ochrana a veškerá legitimita.

První pověření v Izraeli nastalo formou výběru – losem. V Písmu je zachycen nejprve výběr krále Saula skrze soudce, Božího muže, poté je výběr potvrzen losem, který je opět vyjádřením Boží vůle.

Když je ještě za vlády předchozího panovníka Saula pomazán David za krále, musel se biblický text vyrovnat s pomazáním dvou králů. Starý král je pokládán za Bohem opuštěného.

Vztah izraelského krále a Hospodina je vztahem synovství a otcovství. V zaslíbení Davidovi čteme: „... já mu budu otcem a on mi

⁴⁶ Seminář pořádaný na HTF UK v akademickém roce 2006/2007, vedený Evou Vymětalovou -Hrabákovou.

⁴⁷ De Langhe („*Myth, Ritual...*“, s. 148) upozorňuje na skutečnost, že u ugaritských textů neznáme okolnosti ani příležitosti, za kterých byly čteny dochované texty.

bude synem.⁴⁸ Podle M. Biče bylo toto prohlášení součástí zaslíbení pronášeného pravidelně o novoroční slavnosti.⁴⁹ V Žalmu 2,7 najdeme ještě bližší vyjádření vztahu mezi Bohem a izraelským králem, kdy přímo Hospodin říká: „... *ty jsi můj syn, já tě dnes zplodil.*“ Nebo obdobně v Žalmu 89,28: „... *také ty budeš prvorozený, nejvyšší pro krále země.*“ Nejedná se o pokrevní synovství, ale o vztah sakrální, který nevyjadřoval příbuznost, nýbrž blízkost. Král není žijícím Božím synem na zemi, je pouze Bohem určený správce království. Podle B. M. Levinsona⁵⁰ se jedná o vztah adopce, kdy bůh adoptuje krále a jmenuje ho svým pozemským protějškem.⁵¹

Jelikož je izraelský král vyvolen a pověřen Bohem, jakékoli zlořečení králi bylo zároveň vnímáno jako zlořečení proti Bohu.⁵²

V Ugaritu je relace krále k nejvyššímu bohu Ilovi vyjadřována příbuzenským vztahem synovství. Král Keret je přímo nazván synem Ila: „*Což Keret není synem Ila?... Což, otče (míněn Keret), jako smrtelník zemřeš?*“⁵³. V ugaritském textu, obdobně jako v Žalmu 2,7, je vyjádřeno přímo fyzické otcovství. Podle de Langha⁵⁴ nelze s určitostí říci, zda se jedná o poetické vyjádření nebo zda jde o zachycení běžné praxe, neboť samotný text neuvádí bližší okolnosti. O blízkosti boha a ugaritského panovníka svědčí i účast božstev na královských hostinách – např. na hostinu krále Kereta dorazilo shromáždění bohů, bohové žehnají panovníkovi, dokonce očekávaný Keretův potomek měl být kojen bohyněmi.⁵⁵

⁴⁸ 2 S 7,14; Ž 89,27n

⁴⁹ M. Bič, *Ze světa Starého zákona*, s. 193.

⁵⁰ Bernard M. Levinson, *The Reconceptualization of Kingship in Deuteronomy and the Deuteronomistic History's Transformation of Torah*, Leiden: Koninklijke Brill NV 2001, s. 512.

⁵¹ Podobně religionisté H. K. Gunkel a Mowinkel vidí v Boží adopci důkaz existence božného krále v Izraeli (in A. R. Johnson, „*Hebrew Conceptions of kingship*“, in: S. H. Hooke (ed.), *Myth, Ritual and Kingship*, Oxford 1958, s. 213 – 220).

⁵² A. R. Johnson, „*Hebrew Conceptions of Kingship*“, in: S. H. Hooke (ed.), *Myth, Ritual and Kingship*, Oxford 1958, s. 209.

⁵³ KTU 1,16.i.9-10.17-18, překlad O. Stehlík in: O. Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 197; text v závorce doplněn autorkou bakalářské práce.

⁵⁴ De Langhe, „*Myth, Ritual...*“, s. 132.

⁵⁵ KTU 1.15.ii, překlad O. Stehlík..., s. 190 – 191.

Vztah otce a syna, tedy boha a panovníka, není pouze o udělených právech, ale i o odpovědnosti a povinnostech. Král v Ugaritu, stejně jako v Izraeli, zodpovídá bohu za svěřené království a v něm žijící lid.⁵⁶ Izraelský král byl považován za pomazaného, tedy k této roli zástupce vyvoleného, od Boha.⁵⁷ Král předstupující před boha byl prostředníkem mezi světem božským a světem pozemským. Byl také zvěstovatelem Boží vůle.⁵⁸ Stejně tak ugaritskému králi byly dány pravomoce a na oplátku se panovník stará o blahobyt země a jejích obyvatel.

Naskytá se otázka, zda a do jaké míry byli panovníci zbožštění. V Izraeli byl panovník sice „synem“ Boha, ale pouze v symbolickém vztahu, jak bylo naznačeno výše. Ve starozákonních textech není explicitní vyjádření božskosti panovníka, protože jediná náboženská úcta přináleží Hospodinu. Hospodin je jediný a věčný, izraelský král je nahraditelný. Izraeli se sice bude dařit v závislosti na činech panovníka, ale konečné slovo má Bůh. Biblický text se nezajímá o případnou posmrtnou existenci krále, pouze zmiňuje udržování památky potomků, což spadá do kultu předků.⁵⁹

Oproti izraelskému králi má ugaritský král již za svého života v sobě potenci stát se po smrti zbožštěným. Podle religionisty Olmo Leteho⁶⁰ je právě tato královská potence nositelem jeho božského charakteru.⁶¹ Po smrti je ugaritský vladař odváděn do podsvětní říše, kde se přidává ke svým zbožštěným předkům, k entitě rpu.

⁵⁶ K. Břeňová, *Kanaánský Baal a starozákonní Jahve*, Praha: HTF UK, Katedra filosofie a religionistiky 1997.

⁵⁷ Podle A. R. Johnson („*Hebrew Conceptions of Kinship*“, in: S. H. Hooke (ed.), *Myth, Ritual and Kingship*, Oxford 1958, s. 207) dokonce za spasitele Božího.

⁵⁸ Toto patrné v příbězích krále Davida – např. 2 Pa 21.

⁵⁹ Viz Abšalómův počin s vystavěním si vlastní stély, 2 S 18,18.

⁶⁰ Gregorio del Olmo Lete, „*Royal Aspects of the Ugaritic Cult*“, in: J. Quaegebeur (ed.), *Ritual and Sacrifice in the Ancient Near East*, Leuven 1993, s. 54.

⁶¹ Někteří religionisté, např. I. Engnell (in: R. de Langhe, „*Myth, Ritual, and Kingship in the Ras Samra Tablets*“, in: S. H. Hooke (ed.), *Myth, Ritual, and Kingship*, Oxford 1958, s. 142), v ugaritských textech nacházejí podklady pro tvrzení pozice krále jakožto objektu kultu.

2.2 Znaky krále

V obou srovnávaných národech nacházíme podobné znaky spojované s institucí krále.

V hebrejském textu nalézáme základní **předpoklad fyzické krásy a zdatnosti** krále. Ve zdravém, silném těle je ukryta síla a potence.⁶² Král, jakožto Boží regent na zemi, zastupující tu Boží vůli, by neměl vykazovat fyzické ani duševní vady. Tak Saul je mládenec krásný a převyšuje „všechn lid“ i David je pěkného vzhledu.

V ugaritském textu lze spatřit obdobu v Baalovském cyklu, kde je snaha za zemřelého Baala dosadit další božstvo, Aštara. Aštar ale vládu nenastupuje, protože není dostatečně fyzicky vzrostlý, doslova nedosáhne nohama na podnožku u trůnu. *„Načež Aštar vzbuzující úctu vystoupil na výšiny Cafonu, posadil se na stolec Vítězného Baala. (Ale) nohy jeho nedosahují podnožky, hlava jeho nedosahuje vrcholu jeho.“*⁶³

V rukou panovníka byla vedle politické moci shromážděna **veškerá moc soudní**, garantovaná bohem. Jak v Ugaritu, tak i v Izraeli, je král nejvyšším soudcem. Hospodin *„provádí soud sirotku a vdově“*,⁶⁴ s velkou pravděpodobností skrze svého pozemského zmocněnce, krále. Samuel, nejspíše vládce před Saulem, pravidelně vyjížděl do Mispy, Gilgálu a Bételu, aby zde soudil.⁶⁵

Častým místem výkonu soudní moci byla brána. V ugaritských textech se například král Danel posadil v bráně a soudil. *„Danel...posadil se v bráně pod majestátnými (stromy), které stojí u humna.“*⁶⁶ I ve starozákonním textu nacházíme ustanovení soudců a soudu do bran: *„Soudce a dozorce dejte sobě ve všech svých*

⁶² 1 S 9,2

⁶³ KTU 1,6.i.56-61, překlad O. Stehlíka, in: O. Stehlík, *Ugaritské ...*, s. 148, text v závorce doplněn Stehlíkem.

⁶⁴ Dt 10,18

⁶⁵ 1 S 7,16

⁶⁶ KTU 1,17.v. 4-7, překlad O. Stehlíka, in: O. Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 217, text v závorce doplněn O. Stehlíkem.

*branách, ... budou soudit lid spravedlivým soudem.*⁶⁷ Sice se uvedený text netýká přímo krále, ale jak bylo zmíněno v první části práce, soudcové s velkou pravděpodobností představovali vůdce a jako takoví byli předchůdci krále. Když odstupuje Samuel a předává lid pod vládu krále, předává taktéž soudní pravomoc králi.⁶⁸

Jako symbolické se nám jeví i samotné místo setkání Saula se Samuelem předznamenávající pozdější předání soudní moci. Samuel potkává Saula v bráně,⁶⁹ kde k němu ještě nepomazaný Saul přistupuje. Je možné, že Samuel jakožto soudce zrovna v bráně vykonával soud. K setkání obou vůdců dochází v místě výkonu soudní moci, k předání soudních pravomocí dochází později.

Král David také nejspíš soudil v branách. *„Král (David) sedí v bráně. A přišel všechen lid před tvář krále.*⁷⁰ Když Abšalóm usiloval o převzetí královské moci, postával při cestě u brány a zastavoval muže, kteří přicházeli se sporem ke králi.⁷¹ I zde můžeme spatřovat obsazení místa výkonu soudní moci, a tedy uzurpaci jedné z pravomocí náležejících králi. V izraelském prostředí se později přesunulo místo výkonu soudu do palácového komplexu.⁷²

Soudní moc, stejně jako vláda, je králi svěřena od boha. V Žalmu 72,1n nacházíme pro to oporu: *„Bože, své soudy králi dej a svou spravedlnost královskému synu, aby obhajoval tvůj lid ve spravedlnosti a tvé ponížené v právu.*“ Stejně tak i v 1. Paralipomenon 22,12-13, kdy poslušnost nařízení a řádů svěřených Hospodinem Mojžíšovi jsou podmínkou pro králův zdar.

Ke královým výsadám a povinnostem patřila i **ochrana a zastání se vdov a sirotků**. O tom máme dochovanou zmínku v ugaritském textu: *„Soudil (Danel) soud vdovy, rozsuzoval případ*

⁶⁷ Dt 16,18

⁶⁸ 1 S 12,2

⁶⁹ 1 S 9,18

⁷⁰ 2 S 19,9, text v závorce doplněn autorkou bakalářské práce; dále 2 S 18,24.

⁷¹ 2 S 15,2-4

⁷² Šalomoun soudí v paláci. Přesto i nadále zůstalo významné místo v bráně.

*sirotka.*⁷³ V textu biblickém nacházíme zmínku o právu vdov a sirotků v Deuteronomiu 27,19. V době královské to byl právě král, kdo dbal na dodržování tohoto práva.

Kromě funkce, kdy **král zastupoval lid před bohem**, jak už bylo zmíněno výše, hrál v obou srovnávaných etnikách **aktivní roli v kultu oficiálního boha státu**. V Izraeli Samuel zakládal oltáře, David vede procesí s archou, Šalomoun dává požehnání novému chrámu, modlí se a přimlouvá se za lid. Izraelský král je nejvyšším garantem služby Bohu. Kněží jsou králem ustanovováni, jemu poplatní. Král nejen zastupuje lid před Bohem, ale také může lidu tlumočit vůli Boží. „*Duch Hospodinův mluvil ve mně a jeho řeči na mém jazyku.*“⁷⁴

Jak v Ugaritu, tak i v Izraeli, přináší král oběti a stará se o kult Boha nebo božstva. Král David dokonce stanovuje bohoslužebný řád.⁷⁵ V řádu je dbáno především na uposlechnutí Boží vůle, oslavu Hospodina a vyznání, že „...*na celé zemi jsou jeho (Hospodinovy) soudy*“.⁷⁶

V Ugaritu byl král nejvyšším celebrantem. Pro lid byl panovník důležitý, neboť zprostředkovával kontakt s božstvem. Proto bylo velice důležité, co se s králem děje a co mu chystá budoucnost. V textech se dochovaly některé věštby vztahující se ke králi (týkaly se především otázky královského potomka, napadení nepřáteli).⁷⁷

V neposlední řadě ke královskému postu náleží **funkce nejvyššího velitele vojska**. To nám dokládá i biblický text o pokoření Amónovců⁷⁸, kdy je posláno pro krále Davida, aby dokončil dobývání města Raby. Král David, jako vrchní velitel, v bráně

⁷³ KTU 1,17.v.4-7, překlad O.Stehlíka, in: O.Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 217, text v závorce doplněn autorkou bakalářské práce.

⁷⁴ 2 S 23,2

⁷⁵ 1 Pa 16,8-36

⁷⁶ 1 Pa 16,14b; text v závorce vložený autorkou práce. Tedy i v bohoslužebném řádu je znovu utvrzen Hospodin jako nejvyšší soudce.

⁷⁷ KTU 1,103; 1,145

⁷⁸ 2 S 12

provádí inspekci svého vojska, které se vypravuje do boje proti Abšalómovi.⁷⁹ Brána tu zastává dvojí funkci – jednak praktickou, jednak symbolizuje místo spojené s jednou královskou pravomocí. A. Johnson dokonce spatřuje ve funkci velitele vojska jednu z nejdůležitějších povinností krále.⁸⁰

Některé z uvedených královských znaků lze nalézt i v Žalmu 110, 1nn: „*Výrok Hospodina pánu mému: Sed' po mé pravici dokud nepoložím nepřátele tvé na podnož tvých nohou. Hůl tvé síly pošle Hospodin ze Sijónu. Panuj ve středu svých nepřátel... Hospodin složil přísahu a nelitoval: Ty jsi kněz věčný podle slov Malkisedekových.*“

2.3 Volba krále a intronizace

Král nebyl v Ugaritu ani Izraeli volen, jednalo se o dědičný post, který mohl být předán potomkovi nebo uzurpován jiným zájemcem. Výjimku tvoří izraelské pojednání o nastolení prvního krále Saula.

Saul byl vylosován a spolu s ním byl k vládě vybrán i jeho rod. Saul nejprve přichází do domu Samuela, kde je pozván k hostině, usazen do čela stolu a jí oddělenou stravu,⁸¹ zvláště pro něj danou stranou. Královský adept tedy nejí to, co ostatní účastníci hostiny, ale jídlo, které „*uchováno bylo pro tebe*“.⁸² Po hostině vede Samuel se Saulem hovor na střeše domu a až ráno Samuel propouští Saula. Saul se vydává do Gilgálu, kde se má konat slavnostní obětování zápalných obětí a hody pokojných obětí. Přestože oficiální volba krále má teprve proběhnout v Mispě, je ještě před vyjitím Saul

⁷⁹ 2 S 16,4

⁸⁰ A. R. Johnson, „*Hebrew Conception fo Kingship.*“ In: S. H. Hook (ed.), *Myth, Ritual and Kingship*, Oxford 1958, s. 205.

⁸¹ 1 S 9,23: „*A řekl Samuel kuchaři: Dej díl masa z oběti/část jídla, kterou jsem ti dal, o kterém jsem ti řekl: Polož ji s sebou.*“ Český ekumenický překlad (*Bible. Písmo svaté...*, 2001) uvádí: „Ulož ji u sebe“.

⁸² 1 S 9,24

pomazán za krále: „Vzal Samuel nádobku oleje a vylil na jeho hlavu, políbil ho a řekl: Zdali tě nepomazal Hospodin nad dědictvím svým jako vůdce.“⁸³

Na Samuelovu výzvu je svolán lid do Mispy, kde probíhá vlastní oficiální volba pod dohledem Hospodina. Vybrán je Saul, kterému není „nikdo roven ve všem lidu“⁸⁴. Provolání krále uzavírá zvolání lidu: „Ať žije král.“⁸⁵ Nový král nastoluje řád a zákon, shromážděný lid je poučen o právu královském.⁸⁶ Navzdory provedené volbě dochází k „obnovení“ království v Gilgálu. Na oslavu je konán hod oběti pokojné.

V Izraeli určoval vládnoucí král nového krále ze svých synů. Pokud nestanovil jinak zřejmě platila zásada prvorozenství.⁸⁷ V Ugaritu se na určení následnictví podílela i královna.

Uvedení nového krále na trůn je doprovázeno odstoupením předchozího vladaře. A to jak v případě Davida, Šalomouna, tak i u prvního krále Saula můžeme najít náznak odstoupení předchozího správce země – soudce Samuela. „Řekl Samuel k celému Izraeli: Hle, uposlechl jsem váš hlas ve všem, co jste mi říkali a ustanovil jsem nad vámi krále... Já chodíval před vašimi tvářemi mezi svým mládím až do tohoto dne.“⁸⁸ Dál se Samuel dožaduje vydání počtu ze svých činů. Chce od lidu potvrzení, že soudil spravedlivě, nevydíral, nekřivdil a nikdo na něm neshledal žádné provinění.

Když po smrti Saula nastupuje na trůn David, nejprve předchází nářek a smuteční rituál za zemřelého panovníka. Po nářku a půstu následuje jednání podle známého: „Král je mrtev, ať žije král.“ David je potvrzen v královské funkci, a to hned na dvou

⁸³ 1 S 10,1

⁸⁴ 1 S 10,24

⁸⁵ 1 S 10,24

⁸⁶ 1 S 10,25; o právu je poučen odstupujícím Samuelem.

⁸⁷ Proto v 1. Královské 1,20 nacházíme žádost směřovanou Davidovi, aby ustanovil svého nástupce.

⁸⁸ 1 S 12,1; 1 Sa 12,2b

úrovních. Nejdřív sám vyřkne své potvrzení: „*Já jsem dnes měkký*⁸⁹, *pomazaný král.*“⁹⁰ Poté je potvrzen izraelským lidem: „*Hle, my jsme tvá kost a tvé tělo... Hospodin ti řekl: ,Ty budeš pást můj lid izraelský a ty budeš vůdcem nad Izraelem.*“⁹¹ Rituál pomazání i u Davida probíhá na hostině, tentokrát v domě vyvoleného. Saul si pro své pomazání přišel k Samuelovi, který ho na kraji města pomazal, za Davidem přichází Samuel. Ve 2. Samuelově 5,3 přicházejí všichni izraelští starší k Davidovi do Chebrónu, kde s úřadujícím králem uzavírají smlouvu a David je znovu pomazán za krále.

K pomazání prvních tří izraelských králů dochází na rozličných místech, Saul je pomazán na okraji města, David je pomazán uprostřed svých bratrů přímo v domě svého otce před obětním hodem a Šalomoun u pramene Gichónu.

V ugaritských náboženských textech se nám nezachovaly záznamy intronizace. Olmo Lete⁹² se domnívá, že intronizačním textem byl KTU 1,113, který se dochoval značně poškozený a téměř nerekonstruovatelný. Na možnou spojitost s nastolením krále ukazuje soupis králů zde obsažený.

Některé části ugaritského intronizačního rituálu s velkou pravděpodobností probíhaly obdobně jako ve starověkém Izraeli. Minimálně nastává shoda v závěrečném provolání nového krále, jehož obdobu lze spatřit ve smutečném rituálu za zemřelého krále, který je zakončen provoláním nastupujícího krále Amurapiho: „*Pokoj, pokoj Amurapimu, a pokoj jeho domu, pokoj Tryl, pokoj domu, pokoj Ugaritu, pokoj jeho branám.*“⁹³

Domníváme se, že stejně jako v Izraeli byl král Ugaritu taktéž pomazáván za krále. Ve starověkém světě byl olej, často vonný, používán ke zkrášlení těla, k úpravě zevnějšku. Královské pomazání

⁸⁹ V kralickém překladu „mdlý“ (*Bibli svatá*, London).

⁹⁰ 2 S 3,39

⁹¹ 2 S 5,1.2

⁹² G.del Olmo Lete, „*Royal Aspects...*“, s. 57.

⁹³ KTU 1,161.30-34, překlad kolektivu ze semináře k Ugaritu (HTF UK).

olejem symbolizuje vstoupení do nového stavu, který se liší od stavu všednodenního.

Z izraelského prostředí se nám dochovalo rituální uvedení na trůn u krále Šalomouna. Celý akt lze sledovat podle zjednodušené osnovy: pouť nového krále k prameni - pomazání krále - svolání nového krále shromážděným lidem - pouť do paláce a usednutí na trůn - obnovení zákona a řádu.

Přestože pro to nemáme podporu v dochovaných ugaritských textech, zdá se velice pravděpodobné, že vedle pomazání a svolání nového krále ugaritský ritus intronizace obsahoval rovněž usednutí na trůn i obnovení zákona a řádu. Trůn je jedním ze symbolů královské hodnosti a i v Ugaritu mu je věnována pozornost.⁹⁴ Nastolení řádu a zákona po převzetí moci lze spatřovat v mnoha národech.⁹⁵

U sledovaných izraelských králů je celý ritus uveden u Šalomouna, u Davida a Saula je zachyceno pomazání a svolání i forma obnovení řádu. Domníváme se, že teprve pokud byl pomazaný král také oficiálně, tedy před shromážděným lidem, svolán za krále, pak směl nastoupit svou funkci. Oporu pro to nacházíme v situaci, kdy již pomazaný, ale ještě nesvolaný, král Saul sám místo Samuela obětovává v Gilgálu. Za to je potrestán odnětím požehnání pro trvání království.⁹⁶

Nastupující král Šalomoun je posazen na mezkyni a v doprovodu služebníků je veden v procesí k prameni Gichónu, kde je olejem z Hospodinova stanu pomazán knězem Sádokem a prorokem Nátanem za krále. Po pomazání je zatroubeno na polnici a svoláno: „*Ať žije král Šalomoun.*“⁹⁷ K pomazání Šalomouna nedochází v Hospodinově stanu, ale u pramene. Prameny byly vedle pahorků,

⁹⁴ V Baalovském cyklu trůn nemůže být obsazen jakýmkoli božstvem – viz kapitolu Znaky krále.

⁹⁵ Např. starověký Egypt, Čína, Řím atp.

⁹⁶ 1 S 13,9 nn

⁹⁷ 1 Kr 1,33: „*Řekl jim král: Vezměte s sebou služebníky svého pána a vysaďte Šalomouna, mého syna, na mezkyni, která je má, a odvedte ji s ním dolů ke Gichónu.*“; 1 Kr 1,34.

kamenných a stromových solitérů vnímány jako posvátné místo, kde byla často stavěna božiska a oltáře.⁹⁸ V pouti nastupujícího krále k prameni vidíme přetrvání starší tradice. Lze se též domnívat, že tato pouť mohla být dříve spojená s požehnáním pramene, což by napovídalo spojení krále s vegetačním kultem a kultem plodnosti.

Po pomazání se nastupující král Šalomoun s průvodem vydává zpátky do paláce, kde usedá na trůn. Cesta do paláce je doprovázena hrou na píšťaly, velkou radostí, až „... *praskala země hlasitými tóny.*“⁹⁹ Dosednutím nového krále na trůn je vlastní akt ukončen a nastává oslava. Přicházejí královi služebníci a dobrořečí novému králi. V 1. Královské končí obřad intronizace poklonou odstupujícího krále Davida novému králi a Davidovým svoláním: „... *požehnaný Hospodin, Bůh Izraele, který dal dnes usednout na trůn a oči mé to vidí.*“¹⁰⁰ Odstupující izraelský král David, tak uznává nového krále.

Dalším důležitým počinem po nástupu na trůn je **nastolení zákona a řádu**. Se smrtí předchozího krále nastává chvíle smutku, kterým mohou být lidé zaslepeni. Dochází ke stavu bezvládnosti. Starý král je mrtev, nový ještě nenastoupil. Po období bezvládnosti je třeba znovu zavést řád. Tak David do Jeruzaléma přináší Smlouvu z Kirjat-jearín. Archa, jako ztělesnění zákona Izraelců, vstupuje do Jeruzaléma a vnáší řád. David tedy volí Hospodina jako svého Boha, tímto aktem je Hospodin znovu prohlášen svrchovaným Bohem celého Izraele. Levinson¹⁰¹ považuje obnovení kultu, opravení a opětovné vystavení chrámů za jeden z typických královských aktů po nastoupení vlády na Předním východě.

Náznak zavádění řádu při nástupu Šalomouna je možné vidět také v udělené milosti Adónijášovi. Nastolení řádu a zákona je

⁹⁸ Jordi Vidal, *The Sacred Landscape of the Kingdom of Ugarit*, Leiden: Koninklijke Brill NV 2004, s. 148 – 149.

⁹⁹ 1 Kr 1,40b

¹⁰⁰ 1 Kr 1,48b

¹⁰¹ B. M. Levinson, *The Reconceptualization of Kingship...*, s. 517.

znakem začátku nového období. Dodnes je nástup nového panovníka, a to i prezidenta, doprovázen udělováním milosti.

2.4 Smuteční rituál

Pohřeb a smuteční rituál krále nelze přímo oddělit od intronizace panovníka nového.

V Ugaritu během rituálu zesnulý král sestupuje do podsvětí, tak je uvolněno místo pro krále nového. U prvních izraelských králů nedochází k nástupu na trůn po smrti předchozího krále, ale ještě za jeho života.

V královské liturgii¹⁰² je zachycen pohřeb krále Nikmadua III. Smyslem pohřbu v Ugaritu je zajistit zemřelému přechod do jiné sféry světa - podsvětí, kam je král rituálně převeden bohyní Šapaš nejspíše za účasti vyvolaných rpu.¹⁰³ V celé liturgii lze vysledovat pět částí: vyvolání zesnulých předků - nárek nad zemřelým králem - sestup zesnulého do podsvětí - oběti za zesnulého - provolání nového krále. V biblickém pojetí nacházíme některé prvky shodné s ugaritským smutečním rituálem, především lament a doprovodné vnější znaky, provolání nového krále.

Ugaritští rpu jsou nejprve vyvoláni, a po té se zemřelým sestupují do podsvětí. Olmo Lete se domnívá, že po sestupu do podsvětí následovalo nastolení zemřelého na trůn.¹⁰⁴ Aby se panovník mohl připojit k zemřelým, musí být sedmkrát vykonána oběť. Lze se domnívat, že součástí ugaritského pohřbu byla i smuteční hostina na počest zemřelého krále a možná i přítomných vyvolávaných božstev. Ve zlomkovitém textu KTU 1,113 O. Stehlík rozpoznává hudební prvky (hra na tamburínu, flétnu) produkované

¹⁰² KTU 1,161

¹⁰³ V práci se přikláníme k názoru, že entita rpu označuje zemřelé královské předky. Více v kapitole Kult předků.

¹⁰⁴ G. del Olmo Lete, „*Royal aspects...*“, s. 57.

na oslavě zemřelých.¹⁰⁵ V izraelském prostředí nacházíme výroky odhalující existenci smuteční hostiny. Jedná se o negativní výpovědi proroků nabádající lid, aby nevcházel do domu smuteční hostiny.¹⁰⁶

Lament nad zemřelým králem byl nedílnou součástí ritualizovaného truchlení. „*Nikmaduuv trûn budu oplakávat, nařikat bude na podnožce jeho nohou, slzy své v neštěstí.*“¹⁰⁷ Ve velkém žalu král sesedá z trůnu na podnožku. Obdobně truchlí Il nad smrtí Baalovou - sestupuje z trůnu na podnožku nohou a níž. Ugaritský král při své vládě seděl na trůnu s nohama na podnožce, takže se nedotýkal země. Vyjadřoval tak pozici vladaře, který je mezi nebem a zemí a zprostředkovává spojení s božským světem. Nespadá tedy mezi obyčejné smrtelníky chodící po zemi. Nárek nad mrtvým panovníkem symbolizuje zoufalou situaci, ve které se království ocitlo.¹⁰⁸ V království bez krále je bezvládí, chybí pozemský dozorce nad zákonem a řádem, není možnost domoci se práva.

Izraelský David nařiká nad mrtvým Abnérem během jeho pohřbu: „*Pohřbili Abnéra v Chebronu a učinil král svému hlasu a plakal k hrobu Abnérovu a nařikal všechen lid... král řekl...: ‚Zda jako smrt blouda měl umřít Abnér? Ruce tvé nebyly svázány a tvé nohy nebyly měděnými (pouty) sevřeny, ...před tvářemi synů bídáků jsi padl.‘*“¹⁰⁹

Součástí lamentu mohlo být i prokletí místa, kde se neštěstí odehrálo. Toto by nám doložil text KTU 1,17, kde král Danel proklíná města, mezi kterými byl zabit jeho syn Akhat. David běduje i nad smrtí Saulovou i Jónatanovou a jeho lament vrcholí prokletím hor

¹⁰⁵ O. Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 335.

¹⁰⁶ Např. Jr 16,5.

¹⁰⁷ KTU 1,161, kolektivní překlad ze semináře k Ugaritu (HTF).

¹⁰⁸ G.del Olmo Lete, „*Royal aspects...*“, s. 57.

¹⁰⁹ 2 S 3,32 nn; text v závorce doplněn autorkou bakalářské práce podle znění ČEP.

Gilbóa, kde oba zemřeli. „*Hory v Gilbóe, žádná rosa a žádný déšť na vás.*“¹¹⁰

Lament nad zemřelým byl doprovázen vnějšími znaky smutku, mezi které patřil **smuteční oděv a sypání prachu nebo prsti na hlavu**. Smuteční oděv mohl představovat zvláštní druh oblečení nebo roztrhnuté jakékoli roucho. Existenci obou projevů nám dokládají texty z Bible i KTU.

Muž nesoucí Davidovi zprávu o smrti Saulově má na výraz smutku roztržený šat a prst na hlavě.¹¹¹ Král David nařiká nad smrtí Abnéra a na znamení smutku si on i jeho lid roztrhnou roucho, oblečou si oblek žíněný a nařikají. Král David na tomto místě dává rozkaz: „*Roztrhněte své šaty!*“¹¹² Nejedná se o spontánní truchlení lidu, ale o ritualizovaný akt nad významnou osobností. Roztržení šatu nebo přepásání se lněným (nebo žíněným) rouchem značí vnější poníženost způsobenou velkým zármutkem. Člověk opravdově truchlící nedbá o svůj zevnějšek.¹¹³ Královská dcera Támar na znamení smutku nad svým zneuctěním a pokořením rovněž trhá suknicí a sype si hlavu popelem.¹¹⁴ David trhá své roucho a vrhá se na zem po přijetí zprávy o domnělém skonu svých synů.¹¹⁵ Stejně tak žena vyslaná k Davidovi, aby se přimluvila za Abšalóma předstírá smutek tím, že si obléká smuteční šaty, nemaže se olejem.¹¹⁶ Obdobně si Pughat, sestra zemřelého ugaritského prince Akhata, na znamení smutku roztrhla roucho.¹¹⁷

Dalším vnějším znakem smutku je **fyzické sebezraňování a rituální zářezy**. Ugaritský bůh Il si nad skolem boha Baala rve vousy, fyzicky si zraňuje hrudník i záda. Ve Starém zákoně je

¹¹⁰ 2 S 1,21

¹¹¹ 2 S 1,2

¹¹² 2 S 3,31

¹¹³ 2 S 19,25: Mefibóšet nepečoval o své nohy, vousy, chodil v nepraném oblečení.

¹¹⁴ 2 S 13,19

¹¹⁵ 2 S 13,31

¹¹⁶ 2 S 14,2

¹¹⁷ KTU 1,17.36, překlad O. Stehlíka, s. 230.

zachycen zvyk sebezraňování¹¹⁸ a v mnohem mírnější podobě i zbavování porostu hlavy.¹¹⁹ V nářku nad smrtí Akhatovou měla žena, nejspíše opět sestra zemřelého, Pughat: „*Zajisté rozčuchané (měla) kadeře na hlavách svých, nad kadeřemi čelenka, zajisté oholila prameny vlasů.*“¹²⁰

V biblickém textu je zmiňováno držení **rituálního půstu** za zemřelého. David je po smrti Abnéra lidem nucen jíst chléb, ale ten odmítá do slunce západu cokoli jíst. Toto stvrzuje přísahou Bohu: „*Ať mi Bůh takto přidá, jestliže před tváří slunce okusím chleba nebo vůbec něco.*“¹²¹ Stejně tak Jabešané drží sedmidenní půst po pohřbení kostí Saula a Jónatana. „*Vzali jejich tělesné pozůstatky a pochovali je pod tamaryšek v Jabeši a postili se sedm dní.*“¹²²

V ugaritské královské liturgii sestupuje zemřelý král společně s bohyní Šapaš do podsvětí ke svým předkům: „*Za svým pánem k jeho trůnu, za svým pánem do země sestup, do země sestup pod prach.*“¹²³ Následujících sedm obětí jsou buď určeny na cestu sestupujícímu králi, rpu a Šapaš nebo se jedná o oběti za krále nastupujícího. Z textu nelze rozhodnout, o kterou variantu se jedná. U izraelských králů není ve Starém zákoně řešena jejich posmrtná existence.

Smuteční rituál je u obou srovnávaných společenstev zakončen **provoláním nového krále**. David je potvrzen v královské funkci, a to hned na dvou úrovních, jak bylo zmíněno v předchozí kapitole.

Ugaritský smuteční rituál končí požehnáním nastupujícímu králi: „*Pokoj, pokoj Amurapimu, a pokoj jeho domu, pokoj Tryl*¹²⁴, *pokoj domu, pokoj Ugaritu, pokoj jeho branám.*“¹²⁵

¹¹⁸ Např. 1 Kr 18,28; negativně pak Jr 16,6; Dt 14,1; Jr 5,7 ad.

¹¹⁹ V Iz 15,2: „...*na všech hlavách jeho lysina, každý plnovous oholen.*“

¹²⁰ KTU 1,17.31-33a, překlad O. Stehlíka, s. 233, text v závorce doplněn O. Stehlíkem.

¹²¹ 2 S 3,35

¹²² 1 S 31,13

¹²³ KTU 1,161.20-22, kolektivní překlad (seminář HTF)

¹²⁴ Jméno královny.

2.5 Kult předků

Kult uctívání předků lze považovat za antropologickou konstantu. Vyskytuje se u mnoha známých národů.¹²⁶ Kult předků byl s největší pravděpodobností pěstován u obou srovnávaných etnik. Tedy kult, který v sobě zahrnoval „standardizované a opakované úkony“¹²⁷ obracející se k zemřelým, které jsou provozovány na rituálních místech svázaných s mrtvými. Bohužel v náboženských textech se nám dochovaly pouze náznaky praktikování kultu.

D. Antalík se domnívá, že stejně jako u ostatních států Předního východu, tak i u Izraelitů, byl kult předků praktikován.¹²⁸ Předkové byli označováni jako ʾobot (od ʾab – otec) nebo rēpaʾim (od kořene rp – zachránit, uzdravit, vyléčit).¹²⁹ Antalík vidí v biblickém textu dozvuky praktikování kultu předků v plastických zpodobeninách zemřelých.¹³⁰ Tak i Míkal v 1. Samuelově 19,13 vkládá na Davidovo místo do lože domácího bůžka, aby oklamala Saulovy posly. V hebrejském textu je použito pro domácího bůžka slovo tērapim¹³¹, které je v plurálu, a podle Antalíka se vztahuje ke ztvárnění mrtvých předků.

V ugaritských textech se rovněž setkáváme s entitou tzv. rpu, která má spojitost s podsvětní říší.¹³² Mezi vědci panují dohady, zda ugaritská rpu značí podsvětní božstva nebo duše zemřelých panovníků. Přikláníme se k názoru, že entita rpu je výrazem královského kultu předků. Kult předků bychom jistě našli napříč

¹²⁵ KTU 1,161.30-34, překlad kolektivu ze semináře k Ugaritu (HTF UK)

¹²⁶ Australští aboriginálové, pohanské kultury, starověká náboženství Středomoří, náboženství starověké Číny, náboženství Aztéků, Tolteků ad.

¹²⁷ E. Durkheim, *Elementární formy náboženského života*, Praha: Oikumene 1915, s. 63.

¹²⁸ Dalibor Antalík, „Proměny kultu předků v náboženství Izraele“. In: L. Bělka – M. Kováč, *Normativní a žité náboženství*, Masarykova univerzita v Brně, Chronos, Bratislava 1999, s.57.

¹²⁹ Dalibor Antalík, „Proměny kultu předků...“, s.58.

¹³⁰ Dalibor Antalík, „Proměny kultu předků...“, s. 60.

¹³¹ U slova je patrná podobnost s ugaritským rpu.

¹³² Zajímavé je, že se o rpu mluví i na některých místech Starého zákona – např. Joz 12,4; 13,12; Ž 30,3

ugaritskou společností, ale domníváme se, že by se s obtížemi dostal do oficiálních náboženských textů. V textu pojednávajícím o Akhatovi se také dočteme: „*Uchopil Il služebníka svého, požehnal Danela, muže rpi...*“¹³³ Kde Danel, ugaritský král, je symbolicky počítán mezi rpu. Jak bylo zmíněno v kapitole 2.1, zřejmě se jedná o potenci posmrtného stavu rpu v žijícím panovníkovi.

Zemřelí ugaritští králové se v podsvětí dostanou do péče bohyně Šapaš. Navzdory této péči je pro jejich posmrtnou existenci nezbytné, aby živí potomci udržovali památku na zemřelého a obětovali za něj, a tak mrtvým dodali energii.

Péče o památku zesnulého je jednou ze synovských povinností jak v Ugaritu, tak v Izraeli. Synovský závazek v Ugaritu byl zachycen v soupisu v eposu o Akhatovi: „*Ten vztyčí stělu svému bohu otců... Do země bude pálit kadidlo jeho, v prachu bude chránit jeho blaženost. Zavře ústa pomlouvačům jeho, on vyprovodí ty, kteří by jej chtěli obtěžovat.*“¹³⁴ Izraelský Abšalóm si také ještě za života buduje sloup v Královské dolině, protože nemá syna, který by zachoval jeho památku.¹³⁵ Synovské povinnosti byly dané a tedy i garantované bohy – ugaritským Ilem a Baalem. Nejprve Baal vyjmenovává povinnosti Ilovi, Il je zmiňuje v souvislosti s příslibem potomka, poté jsou zmíněny dalšímu nejspíše božstvu, nakonec podává jejich výčet král Danel. Podle O.Stehlíka¹³⁶ se tímto opakováním dostávají pravidla z nebeské sféry na zem. V izraelském prostředí byly synovské povinnosti taktéž garantovány Hospodinem. Bůh na Sinaji předává Mojžíšovi příkázání o úctě k matce a otci. Není zde zachycen přesný obsah úcty, ale ctění památky lze s velkou pravděpodobností předpokládat.

¹³³ KTU 1,17.34-35, překlad O. Stehlíka, in: *Ugaritské náboženské texty...*, s. 213.

¹³⁴ KTU 1,17-19, překlad O. Stehlíka, in: Ondřej Stehlík, *Ugaritské náboženské ...*, s. 212-213.

¹³⁵ 2 S 18,18; přesto v 2 S 14,27 je Abšalóm vykreslen jako otec.

¹³⁶ O. Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 209.

V KTU 1,108 přicházejí rpu na hostinu, kde jsou uctěni pitím, zpěvem, hrou na citaru, flétnu, bubínek, činely a divokým tancem společenství. Hostina končí verši: „*Rpi, král věčný, v jeho ochraně, v královské moci, v síle požehnání od rpu země. Tvá síla, tvá ochrana, tvá moc, tvá královská moc, tvá síla požehnání uprostřed Ugaritu po dny slunce a měsíce a příjemných let Ila.*“¹³⁷ Kdy rpu, zemřelí králové, dávají, nebo jsou vzýváni, aby dali, požehnání Ugaritu, potažmo jeho současnému panovníkovi.

S rpu se pojil i efekt léčebný, ale ten již neměl spojitost s královským kultem, ale se skutečností, že mrtvý přešel z jedné sféry světa do druhé, proto nahlédl podstatu bytí. Olmo Lete upozorňuje na pozitivní vliv entity rpu na živé, kdy jsou rpu vzýváni jako „ochranní duchové“.¹³⁸

2.6 Stavba paláce a chrámu

Palác a chrám jsou důležité jako obydlí pro boha i pro panovníka.

Teprve získáním vlastního obydlí je Baal potvrzen ve funkci vládce. Ugaritské božstvo, král i izraelský Bůh musí mít sídlo, které bude symbolizovat jejich moc. Šalomoun se ve svém paláci stává jedním z nejmocnějších panovníků, kterému podléhají někteří okolní vládci (např. vztah s týrským králem). Hospodin je ve svém chrámě vyvýšen nad všechna božstva.

Pro stavbu chrámu získává David v Jeruzalémě humno, kde nejprve vystavěl Hospodinu oltář. Humno samo o sobě bylo v kanaánském prostředí důležitým kultickým místem, neboť se zde konaly obřady spojené se žněmi a různé věštecké úkony.¹³⁹ Baalův chrám je rovněž stavěn na místě, které bylo svou podstatou vnímáno

¹³⁷ KTU 1,108.22-27, překlad kolektivu ze semináře k Ugaritu (HTF UK)

¹³⁸ G. del Olmo Lete, „*Royal Aspects...*“, s. 55.

¹³⁹ Sd 6, 37 – věštění z ovčího rouna na humně.

jako posvátné, totiž na vrcholu hory Cafon. Hora Cafon tvořila výraznou dominantu u předpokládaných severních hranic Ugaritu¹⁴⁰ a jako taková byla vnímána jako spojnice mezi nebeskou a pozemskou sférou.¹⁴¹ Podle očekávání se stala sídelní horou Baalovou a později místem Baalova nebeského paláce. V textech KTU je Baalův palác zbudován v nebeské sféře a je předobrazem stavitelských pozemských aktivit. V Bibli je izraelskému Bohu vytvořeno symbolické sídlo¹⁴² na zemi.

První chrám Hospodinu postavil až Šalomoun. Stavba trvala symbolických sedm let. Na Předním východě bylo číslo sedm chápáno jako číslo pozitivní, nebeské.¹⁴³ Proto nijak neudivuje, že i Baalův palác vzniká po sedmidenním vystavení hořícímu ohni, který nakonec mění suroviny ve stavbu.¹⁴⁴

Postavení vládce se odráží v honosnosti stavby, její vnitřní výzdobě, symbolice i ve vybavení prostoru. Palác ugaritského Baala je zhotoven božským řemeslníkem, který ke stavbě používá drahých kovů (zlata, stříbra), drahých kamenů, lapisu lazuli a dřevo z Libanonu. Stejně tak na stavbu jeruzalémského chrámu a paláce je použito libanonských cedrů, cypřišů, kamenných kvádrů, zlata i stříbra na obložení.¹⁴⁵ Vnitřní výzdoba jeruzalémského chrámu symbolizuje bohatství (použití drahého materiálu), hojnost (granátová jablka) i sílu (býci). O interiéru Baalova paláce nemáme v textech zmínky. Vzhledem k tomu, že Baal může ve svém paláci hostit bohy, jedná se jistě o impozantní stavbu hodnou hodování bohů.

¹⁴⁰ O. Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 23.

¹⁴¹ Jordi Vidal, *The Sacred Landscape of the Kingdom of Ugarit*, Leiden: Koninklijke Brill NV 2004, s. 145 – 146.

¹⁴² Symbolické ve smyslu, kdy pozemské hmotné sídlo symbolizuje přítomnost Boha v království, ale nepředstavuje jeho jediný opravdový „domov“. Bůh svůj chrám navštěvuje.

¹⁴³ M. Bič, *Ze světa...*, s.202.

¹⁴⁴ KTU 1,4.vi.22-35

¹⁴⁵ 1 Kr 7; 2 Pa 3-4

Po dokončení stavby je do jeruzalémského chrámu vnesena kněžimi a lévijci archa společně se vším vybavením, a to za přítomnosti izraelských starších.¹⁴⁶ Král žehná shromážděnému lidu, modlí se a obětovává Bohu. Na tomto místě si blíže povšimneme Šalomounovy modlitby, ve které král užívá prvky politické, zákonodárné i vegetační. Šalomoun připomíná právoplatnost davidovské linie, a tedy i svou vlastní. Hospodin řekl: „... vyvolil jsem Davida, aby byl nad lidem izraelským.“¹⁴⁷ Následují zákonodárné prvky, když je Bůh žádán, aby vyslechl, rozsoudil a potrestal křivdu. Tak i prvky vegetačního rázu - král jako zástupce lidu prosí za déšť, přimlouvá se za zemi a její obyvatele v období případného hladu.

Zakončení rituálu otevření izraelského chrámu tvoří slavení obětního hodu, kdy je obětován skot a brav. Král také posvěcuje střed nádvoří před Hospodinovým domem a provádí zde zápalnou oběť. Král je tedy hlavním aktérem celého rituálu zasvěcení prostoru. Po rituálu následovala čtrnáctidenní doslava.¹⁴⁸

K příležitosti dokončení stavby paláce a otevření svého domu pořádá i Baal hostinu, kde poráží voly, ovce, býky, divoké tury, brav, roční telata, jehňata a další mláďata.¹⁴⁹ V případě Baala i izraelského Boha je zakončení spojeno s hostinou.

Zajímavá je lokalizace chrámu ve vztahu k paláci. Jeruzalémský chrám těsně souvisí s královským palácem.¹⁵⁰ Na ugaritské akropoli v blízkosti paláce nacházíme svatyně a poněkud dále i Baalův a Daganův chrám.¹⁵¹ Nicméně i v Ugaritu je poměrně malá vzdálenost mezi prostorem královského paláce a sakrální půdou. Pokud vezmeme v úvahu i fakt, že panovník obětovává přímo

¹⁴⁶ Celý Izrael se tak symbolicky podílí na stěhování schrány.

¹⁴⁷ 1 Kr 8,16 b

¹⁴⁸ 1 Kr 8

¹⁴⁹ KTU 1.4.vi

¹⁵⁰ M. Bič, *Ze světa...*, s. 202 – 203.

¹⁵¹ O. Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 25.

v paláci, pak nám dochází k těsnému propojení obou prostorů, které by opět mohlo odkazovat na výlučnost vztahu krále a boha.

Sídlo pozemského panovníka Šalomouna je stavěno z vybraného materiálu i drahých kovů. Monumentálnost pozemského sídla odráží velikost pozemského Božího regenta. Král zbudovává celý palácový komplex¹⁵², opět v symbolickém čase, tentokrát třinácti let. Číslice třináct je dodnes vnímaná s negativní konotací. Podle M. Biče byla třináctka považována za symbol lidského velikášství a vzpoury proti Bohu.¹⁵³ V Šalomounově paláci se nacházel trůn z pozlacené slonoviny, který byl nad okolním prostorem vyvýšen o šest stupňů. Trůnící král tak významně převyšoval okolí. Interiér byl vyzdoben opět symboly síly, moci a vitality – lvi, býci. Symboly a skvostné vybavení prostoru, včetně zlatých nádob, značí jednak blahobyt krále, jednak národa, kterému panovník vládne.

Archeologické nálezy dokládají, že „palác v Ugaritu byl jednou z největších a nejbohatěji stavěných budov blízkého Orientu „... rozměry této stavby v Ugaritu převyšují všechny dosud známé nálezy“.¹⁵⁴ Objevuje se i hypotéza,¹⁵⁵ podle které byl ugaritský palác příbytkem žijícího panovníka i zbožněných zemřelých králů. Tím by se ve vladařově obydlí prolнула sféra pozemského života se sférou života posmrtného.

2.7 Spojení krále s vegetačním cyklem

Král byl podle všeobecných kanaánských představ ručitelem plodnosti a blahobytu, proto podle M. Biče byl u nich kladen důraz na mnohoženství.¹⁵⁶ Následná starozákonní kritika polygamie

¹⁵² Součástí komplexu byl vedle trůnního sálu, dům Libanonského lesa, sloupová síň a obytné prostory.

¹⁵³ M. Bič, *Ze světa...*, s. 202.

¹⁵⁴ F. Kotalík, *Ras Šamra – Ugarit*, Praha: Česká katolická charita 1955, s. 21.

¹⁵⁵ Zastánce G. del Olmo Lete, „*Royal Aspects...*“, s. 58-59.

¹⁵⁶ M. Bič, *Ze světa Starého zákona*, s.201.

jakožto příčiny pádu krále by mohla být důsledkem redakční práce na textech.¹⁵⁷

Vzájemný vztah krále a příhodných vegetačních podmínek lze nalézt v obou srovnávaných národech. V biblickém textu můžeme nalézt náznak spojení panovníka s plodností, konkrétně v Šalomounově požehnání a modlitbě v chrámu, kdy zástupně za lid prosí o úrodu. Explicitně vyjádřenou souvislost nacházíme v ugaritských textech. V legendě o Akhatovi se smrtí stejnojmenného korunního prince nastává sucho a neúroda v zemi, ve které vládne jeho otec Danel. Nejedná se sice přímo o smrt krále, ale o smrt člena královského rodu a následníka trůnu.¹⁵⁸ Protože se nedochoval celý text pojednávající o osudech Akhata a Danela, není jisté, zda dochází k obnově funkce přírody pomocí oživení Akhata nebo jinou, zástupnou, formou. Akhatovo mrtvé tělo je bohyní Anat naporcováno, v důsledku čehož se kazí zrno, opadáva letní ovoce a obilí v klasech. V eposu o Keretovi je s nemocí krále Kereta spojen nedostatek chleba, vína a oleje.¹⁵⁹

Potíže s neúrodou spojené se stavem králem mají v Ugaritu svůj předobraz v životě, smrti a zmrtvýchvstání boha Baala. Se smrtí Baala příroda hyne, s jeho návratem dochází k obnovení funkčnosti. Po sestupu Baala do podsvětí dochází k obavám o osud země i lidstva.

V izraelském prostředí také nalezneme spojení vládce nebo vůdce lidu s vegetačními jevy. Samuel volá k Hospodinu a způsobuje hromobití a déšť.¹⁶⁰ Po smrti krále Saula lamentuje David: „*Hory v Gilbóe, žádná rosa a žádný déšť na vás.*“¹⁶¹ Tedy spojuje smrt krále se suchem, a tak i neúrodou v místech, kde tento panovník skonal. Král David se za své vlády potýká s tříletým hladem a

¹⁵⁷ Tak např. u B. M. Levinsona („*The Reconceptualization...*“, s. 522).

¹⁵⁸ KTU 1,17-19

¹⁵⁹ KTU 1,14-1,16

¹⁶⁰ 1 S 12,18

¹⁶¹ 2 S 1,21

neúrodou.¹⁶² Dotazuje se Hospodina na příčiny hladu a možnosti nápravy stavu. Sám zajišťuje i náležitě oběti. V tomto případě má oběť kultický i politický ráz – je obětováno sedm Saulových mužských potomků v prvních dnech žní. Vzhledem k tomu, že mrtvá těla ležela do prvního deště na venkovním prostranství i vzhledem k tomu, že byla obětována při prvních dnech žní, mohla se tato oběť konat na humnu, kde se tradičně odehrávaly oběti spojené se sklizní. Neúroda není spojená se smrtí krále nebo královského potomka, ale král je tím, kdo může zajistit nápravu stavu. Stejně tak příčina hladu tkvěla v pochybení předchozího vladaře.

V 1. Královské nalézáme další moment ve spojitosti s vegetačním cyklem, kdy je izraelská země stížena nedostatkem deště v důsledku odvrácení krále od víry v Hospodina.¹⁶³ Jedná se především o souvztažnost věroučného postoje panovníka s vegetačním cyklem, než přímo o spojitost s fyzickým stavem krále, jak tomu bylo ve výše uvedených oddílech nebo v Ugaritu.

2.8 Král jako obětník

Král v Izraeli i v Ugaritu předstupoval před boha, aby mu přednesl záležitosti své i svěřeného lidu, aby se dotázal na boží vůli nebo aby bohu obětoval.

Před samotným úkonem předstoupení před boží tvář předcházelo očištění. Rituální očištění nesloužilo k mechanickému odstranění nečistot z povrchu těla, ale bylo přípravou na vstup do sakrální sféry. Obdobnou funkci plnil i rituální oděv používaný králem během kultického úkonu.

Oděv byl viditelným znamením oddělující krále „všedních dnů“ od krále „vstupujícího do sakrální sféry“. V obou srovnávaných

¹⁶² 2 S 21

¹⁶³ 1 Kr 16,33 – 17,1

souborech textů je zmíněn zvláštní oděv používaný králem při kontaktu s bohem.

V ugaritském eposu o Akhatovi předstupuje král Danel před božstvo „opásaný“¹⁶⁴. Domníváme se, že se jedná buď o liturgický oblek nebo o speciální liturgickou úpravu oděvu. I v biblickém textu nacházíme zmínky, kdy si král obléká liturgický oblek nejčastěji před dotazováním se Boha. Např. král David v 1. Samuelově 23,9n žádá efod, stejně tak i v 1. Samuelově 30,7nn.

Popis **rituálního očištění** se vyskytuje v ugaritských textech, ale v biblických textech vážících se k prvním králům je zmíněn pouze okrajově. V Žalmu 54,1 je prosba k Hospodinu: „... *omyj mě od hříchu mého*...“ Vyjádřeno je sice symbolické smytí hříchů, ale domníváme se, že to je odvozeno od původního fyzického očištění.

V ugaritském textu se „... *po západu slunce a očištění krále do sedmé hodiny, desetkrát se král omyje*...“¹⁶⁵ Teprve poté jsou přineseny oběti bohům. V eposu o Keretovi¹⁶⁶ se král před obětováním Ilovi upravuje – umyje se s důrazem na omytí ruky k lokti, od prstů po rameno a načervení se. Obdobným způsobem se očišťuje i bohyně Anat, kdy se omývá a kráší se purpurem.¹⁶⁷ V případě bohyně může jít o předobraz. V rituálu vinobraní¹⁶⁸ je předepsáno omytí krále před obětováním i královo odsvěcení po skončení aktu - sedmého dne „*při pohasínajícím slunci*“¹⁶⁹ je odsvěcen den, po západu slunce je odsvěcen král. V textech obětního kalendáře měsíce Ibaalat¹⁷⁰ je opět zmiňována liturgická očista krále před přistoupením k obětování i následné odsvěcení po západu slunce.

¹⁶⁴ KTU 1,17.2, překlad O.Stehlíka, in: O. Stehlík, *Ugaritské náboženské texty*..., s. 210.

¹⁶⁵ KTU 1,119, překlad kolektiv na semináři k Ugaritu.

¹⁶⁶ KTU 1,14-1,16

¹⁶⁷ KTU 1,3.ii.38-41; 1,3.iii.1.

¹⁶⁸ KTU 1,41

¹⁶⁹ O. Stehlík, *Ugaritské náboženské texty*..., s. 277.

¹⁷⁰ KTU 1,119

Izraelští králové David i Šalomoun byli v kultu činní jako **nejvyšší obřadníci** – Šalomoun se ujímá požehnání a modlitby v nově vybudovaném chrámu, David vede procesí s archou, žehná ve stanu i v paláci. Jak bylo zmíněno v kapitole 2.3, domníváme se, že pro kultickou činnost izraelského krále bylo podmínkou absolvování obou částí inauguračního procesu. Podle Johnsona¹⁷¹ první izraelští králové buď přímo vedli bohoslužby nebo na ně alespoň dohlíželi.

O předním postavení prvních izraelských králů v kultu svědčí biblická pasáž pojednávající o přenesení archy do Jeruzaléma.¹⁷² Slavnostní procesí, konané za hudebního doprovodu, vede král David, rituálně přioděný do lněného efódu.¹⁷³ Král se aktivně účastní doprovodného tance a rovněž vede oběti býka i vykrmeného dobytka.¹⁷⁴ Král jako obětník vystupuje i na závěr přenesení archy, a to při jejím uložení do stanu. Král provádí oběti zápalné a pokojné, shromážděnému lidu dává požehnání „*ve jménu Hospodina zástupů*“.¹⁷⁵ Nakonec je to opět král David, ne kněz, kdo žehná královskému domu.¹⁷⁶ Významné postavení krále Šalomouna projevené při požehnání vybudovaného chrámu bylo zmiňováno v kapitole 2.6.

U pozdějších králů ustupuje jejich kultická aktivita do pozadí a jsou představováni spíše v roli patrona chrámu než obřadníka. To může být následkem rozšíření kněžských řad nebo podle Levinsona¹⁷⁷ důsledkem deuteronomistické redakce textu.

V Izraeli první tři panovníci vystupují v kultu samostatně. Nenacházíme zmínku, že by královny byly v kultu aktivní po boku krále nebo že by hrály významnou roli. Manželky panovníků jsou zmiňovány jen jako ženy krále, ani ne jako královny. Oproti tomu

¹⁷¹ A. R. Johnson, „*Hebrew Conception...*“, s. 212.

¹⁷² 2 S 6

¹⁷³ 2 S 6; 1 Pa 15,27

¹⁷⁴ 2 S 6,13

¹⁷⁵ 2 S 6,17-18

¹⁷⁶ 2 S 6,20

¹⁷⁷ B. M. Levinson, *The Reconceptualization...*, s. 523.

v KTU 1,119 nacházíme text úlitby královského páru za ochranu bran Ugaritu.

V ugaritském prostředí hraje král rovněž důležitou kultickou roli. Rituál vinobraní¹⁷⁸ zmiňuje důkladnou očistu krále i dlouhý výčet králových obětí (berani, ptáci, džbán, ovce, býčci, tuk, mouka, holubi, myrhový olej, stříbro) pro božstva. Král obětovává v chrámu a zřejmě i v paláci: „*Dar, který má být vzat do domu královského, oběť oleje myrrhového...*“¹⁷⁹ Pokud zbytek tabulky popisující způsoby obětování se týká krále, pak král pořádá oběti zápalné (celopal), pokojné, úlitby do kultických jam, a to jak v chrámu, tak na střeše, nejspíš i v královském paláci. Součástí rituálu vinobraní byl i králův přednes litanie: „*Koncem pátého dne bude král opět očištěn a přednese litanii.*“¹⁸⁰ Král má během rituálu vinobraní několikrát říkat litanii, to dokládá jeho nezastupitelnou roli v kultu.

Pokud král nedodržel závazek daný bohu, byl potrestán. Saul i Keret **pochybili v dodržení závazků vůči bohu**. Saul ušetřil amáleckého krále i nejlepší kusy dobytka navzdory Hospodinovu příkazu, aby vše bylo vyhubeno jako klaté.¹⁸¹ Kvůli tomu Saul upadá v nemilost, nakonec je zavržen. Keret nesplňuje votivní slib daný bohyni Ašeře a je potrestán ztrátou syna. Za nedodržení závazků následuje potrestání, kdy král Saul ztrácí požehnání pro sebe, a tedy i pro svůj rod, Keret ztrácí následníka. Oba panovníci jsou stíženi na svých rodech.

¹⁷⁸ KTU 1,41

¹⁷⁹ O. Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 274.

¹⁸⁰ O. Stehlík, *Ugaritské náboženské texty...*, s. 276.

¹⁸¹ 1 S 15,8nn

Závěr

V době největšího rozkvětu ugaritské městské civilizace žili Izraelci v kmenovém společenství. Po příchodu Izraelců do Kanaánu patřil Ugarit již minulosti.

Oba národy žily v oblasti vlivu kanaánské náboženské tradice. Je velice nepravděpodobné, že by nepřejaly některé náboženské prvky nebo je alespoň nereflektovaly. Náboženské texty obou etnik vykazují podobnosti. Vyčerpávající srovnání všech analogií nebo rozdílů je neproveditelné, neboť se z ugaritských klínopisných tabulek zachovaly značně poškozené nevokalizované texty.

V Ugaritu i v Izraeli zastával král přední místo ve společnosti. U obou národů měl ke svému výsadnímu postavení pověření od boha. Král byl božím zástupcem na zemi, který jednak zástupně přednášel záležitosti lidu a země bohu, jednak mohl zprostředkovávat lidem boží vůli. V náboženských textech nacházíme vyjádření relace boha ke králi formou fyzického otcovství, kterou považujeme za výraz blízkosti.

Za znaky, které se pojily s královskou pozicí, Ugaritáné i Izraelci považovali fyzickou zdatnost, politickou a soudní moc, ochranu a zastání se vdov a sirotek, zástupnost před tváří boží, hraní aktivní role v kultu oficiálního boha státu a funkce nejvyššího velitel vojska.

Král byl na trůn uváděn zpravidla po úmrtí předchozího vladaře. Smuteční rituál u obou národů byl provázen shodnými vnějšími projevy – lamentem, rituálním oděvem, fyzickým sebezraňováním. Ugaritští králové se po smrti odebrali do podsvětní říše, kde se připojili k zemřelým předkům a stali se božskými. Izraelští králové po smrti do podsvětí nesestupovali. Důležitou povinností potomků byla péče o památku zemřelých předků.

Součástí intronizačního ritu bylo s velkou pravděpodobností u obou národů pomazání krále, jeho svolání a následné nastolení zákona a řádu.

Důležitým počinem bylo vybudování obydlí pro boha i pro krále. Honosnost stavby, její vnitřní výzdoba a vybavení symbolizovala moc, sílu a blahobyt vládce i národa, kterému je vládnuto.

Král vystupoval v Ugaritu a v Izraeli mimo jiné ve spojitosti s vegetačním cyklem. V moci králů obou etnik byla náprava nepříhodných vegetačních podmínek, většinou spojených s obětí příslušnému bohu, kterou prováděl panovník.

V práci nastíněné shodné prvky kultických projevů spojených s pozicí krále se od sebe odchyľují v dochované šíři (někde je dochována celá struktura rituálu, jinde pouze její část) a v důrazu. V ugaritských klínopisných tabulkách je mnohdy národ postihnut z rozmaru božstva. Ve sledovaných biblických textech mají veškeré neúspěchy v životě králů i národa svou příčinu v nedověře nebo neposlušnosti a stejně tak výsledek je ovlivněn pouze poslušností nebo neposlušností věřících.

Seznam použité literatury

Primární literatura:

Biblia hebraica, ed. Rudolf Kittel, Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt 1937, reprint 1962.

Ondřej Stehlík, *Ugaritské náboženské texty. Kanaanské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zařikávání pozdní doby bronzové*, Praha: Vyšehrad 2003

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, Český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost 2001

Bibli svatá aneb Všecka Svatá písma Starého i Nového zákon,. podle vydání Kralického z r. 1613. London: British and Foreign Bible Society 1965

Sekundární literatura:

G. W. Ahlström, *The History of Ancient Palestine*, Minneapolis: Fortress 1993.

Miloš Bič, *Ze světa Starého zákona I, II*, Praha: Kalich 1986

Klára Břeňová, *Kanaánský Baal a starozákonní Jahve*, Praha: HTF UK, Katedra filosofie a religionistiky 1997

Klára Břeňová, „Eden – ráj na zemi a sídlo bohů“, in: *Pocta profesoru Jaroslavu Oliveriovi*, Praha: Karolinum 2001

Kolektiv autorů, *Židé. Dějiny a kultura*, Praha: Židovské muzeum 2001

Pavel Čech, „Česká knížata a ugaritští králové“, in: *Pocta profesoru Jaroslavu Oliveriovi*, Praha: Karolinum 2001

Pavel Čech, „Ondřej Stehlík, *Ugaritské náboženské texty. Kanaanské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zařikávání pozdní doby bronzové*“, in: *Religio. Revue pro religionistiku* 12/1

Emile Durkheim, *Elementární formy náboženského života*, Praha: Oikumene 1915.

John Day, *Jahweh and the Gods and Goddesses of Canaan*, Journal for the Study of the Old Testament, Sheffield: Academic Press 2002

David M. Howard, jr., *The Case for Kingship in Deuteronomy and the Former Prophets*, Westminster: Westminster Theological Journal 1990, s. 101-115.

A. R. Johnson, „*Hebrew Conception of Kingship*.“ In: S. H. Hook (ed.), *Myth, Ritual and Kingship*, Oxford 1958

František Kotalík, *Ras Šamra – Ugarit*, Praha: Česká katolická charita 1955

R. de Langhe, „*Myth, Ritual, and Kingship in the Ras Samra Tablets*“, in: S. H. Hooke (ed.), *Myth, Ritual, and Kingship*, Oxford 1958.

Bernard M. Levinson, *The Reconceptualization of Kingship in Deuteronomy and the Deuteronomistic History's Transformation of Torah*, Leiden: Koninklijke Brill NV 2001

Gregorio del Olmo Lete, „*Royal Aspects of the Ugaritic Cult*“, in: J. Quaegebeur (ed.), „*Ritual and Sacrifice in the Ancient Near East*“, Leuven 1993

Jiří Prosecký a kol., *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu*, Praha: Libri 2003

Ignacio Márquez Rowe, *The King's men in Ugarit and Society in Late Bronze Age Syria*, Leiden: Koninklijke Brill NV 2002

Shemaryahu Talmon, *King, Cult and Calendar in Ancient Israel*, Jerusalem: Collected Studies 1986

Jordi Vidal, *The Sacred Landscape of the Kingdom of Ugarit*, Leiden: Koninklijke Brill NV 2004

Summary

Komparace ugaritských a starozákonních kultických projevů spojených s institucí krále

Comparison of Cultic Manifestations in Connection with Institution of Kingship in Ancient Ugarit and the Old Testament

Vladimíra Mráková

At the time of the greatest prosperity of the Ugaritic urban civilization the Israelites were living as nomads. When Israelites came to Canaan, Ugarit appertained to the past.

Both nations were living under the thumb of Canaan religion, so it is very unlikely that they would not assume any elements of Canaan religion or not reflected them. Religion texts embody some analogy. It is hard to compare all similarities or differences between the texts, because Ugaritic tablets are markedly damaged and show us only non-vocalized texts.

King in Ugarit and in Israel hold prominent office in the society. In both nation the king was entrusted with god. The king was the god's regent on the Earth. He handed on affairs of the people to god and on the other side he communicated god's will to the people of the realm. In the religious texts we can find relation between god and the king as the relation between father and his son – in physical way. We suppose that this means just affinity, not real paternity.

Signs of the king in Ugarit and Israel were similar – physical ability, political power and judiciary, wardship of widows and

orphans, representation of the people on the realm, perform active role in the cult of the official god of the state and the function of the highest commander.

The king was usually enthroned after the death of his predecessor. There was a mourning ritual in Ugarit and Israel linked to lament, ritual garb and physical self-harming. The Ugaritic kings descended to the Netherworld after the death. They joined the dead predecessors and came to be divined in the Netherworld. The Israelite kings did not descend to the Netherworld after the death. Child's duty was very important – taking care of the remembrance of the dead ancestors.

The part of the enthronization rite was, supposing in both nations, anointing of the king, proclamation of his person and an implementation of law and order.

There was very important to build up habitation for god and for the king. Majesty of the building and its interior symbolized authority, power and prosperity of the ruler and the realm.

The kings in Ugarit and Israel were associated with the vegetative cycle. They could reform unpropitious vegetative conditions. Usually the reform was connected with the sacrifice to god. The sacrifice was effected by the king.

Cultic elements associated with institution of the king are described in this discourse. They are different from each other in extant latitude (somewhere is preserved whole structure of rite, otherwheres just part of it) and in their accent. Nation is many times afflicted just on vagary of the deity in the ugaritic tablets. There are causes of king's failures and failures of the people just in disobedience of God's will in the biblical texts in view. In Israelite world the result is influenced by obedience of believers.